

A VASEMBER
TÖRTÉNETI ELBESZÉLÉS

IRTA
GAÁL MÓZES

BUDAPEST, 1906.
SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA
ANDRÁSSY-UT 10.

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2013
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5292-79-8 (online)
MEK-11643

TARTALOM

- I. A VASEMBER.**
- II. A JÓAKARÓ FIGYELMEZTETÉS.**
- III. A ZSIBÓI KASTÉLY TÜNDÉRE.**
- IV. EGY SOVÁNY, SIMA ARCZÚ MAGYAR ÚR.**
- V. A MIKOR EGY NEMES HÁBORÚT IZEN.**
- VI. A RÁKÓCZY-HEGY VÉN TÖLGYFÁJA ALATT.**
- VII. „A CSÁSZÁR NEVÉBEN.”**
- VIII. EGY KEGYELEM, AMIT A VASEMBER KÉR.**
- IX. A VASEMBER EGYETLEN BARÁTJA.**
- X. „EGY KUTYA MAGYART HOZTAK.”**
- XI. A MIKOR A GYENGE NŐ ERŐS FÉRFIÚVÁ LESZ.**
- XII. A BÖRTÖNZÁR FELPATTAN.**
- XIII. FILOZÓF HŰSÉGE.**
- XIV. A ZSIBÓI RÉGI NAPOK MEGÚJULNAK.**
- XV. A VASEMBER TRÉFÁJA.**
- XVI. ZSIBÓ RONGYOS VENDÉGEI.**
- XVII. „MEGHALT JÓZSEF CSÁSZÁR!”**
- XVIII. A „SZABAD SZÓ” ELSŐ BAJNOKA.**
- XIX. AKI ÖNMAGÁT LEGYŐZI.**
- XX. FEJEDELMI VENDÉG ZSIBÓN.**
- XXI. EGY SZÉP ÁLOM SZERTEFOSZLÁSA.**
- XXII. A VASEMBER HALÁLOS ÁGYÁN.**

I. A VASEMBER.

Forgatván mult idők történetének lapjait, valami megállított engemet, egy különös ember történetének olvasásánál.

Elmondom idősebb Wesselényi Miklósnak, a vas-embernek történetét, hallgassátok meg.

Galicziának egyik nagyobb városában történt Mária Terézia királyné uralkodásának vége felé, hogy egy magyar kapitány ki akarta fodoríttatni a haját.

Érdemes volt reá a haja, mert szép gesztenye-barna fürtökben koszorúzta szép fejét. Ha ezt a haját egy hozzáértő ember csinos kanyarításokkal egymás mellé hullámoztatta és rizsponnal behintette: az akkori viselet szerint szemnek és szívnek tetsző vala.

Akadtt a városban sok ügyes borbély, aki elvégezhetette volna, sőt bizonyára örvendett volna is annak az ezüst huszasnak, mi fáradságáért a markát üti. A báró úr, már tudniillik, a magyar kapitány, úri módra szokta fizetni azokat, akik neki szolgálnak.

Csakhogy ez a széles vállú, villogó tekintetű kapitány ez alkalommal nem hivatta magához a rendes borbély-mesterét, hanem valami hallatlan vakmerőségre vetemedett.

Reá vetette a szemét a kerületi főispánra, a peczkes, gőgös német úrra, kinek ősei nem igen villogtatták kardjukat sem a tatár, sem a török ellen viselt harcokban, hanem egy békésebb szerszámmal: az ollóval és sütővassal bántak mesterileg. Magyarán mondva: maga a méltóságos főispán is az apja mesterségét tanulta meg és voltak idők, mikor ügyes borbély hírében állott.

Persze a sziléziai háború idejében volt módja benne, hogy a vitéz német generálisokat fodoríttassa, nekik apró, kedves szolgálatokat tehessen. A német generálisok igen hálásak voltak az ügyes borbély iránt: kieszközöltek a kegyes királynénál abban a galicziai városban egy iczipiczi kerületi főispánságot.

Úr lett a borbélyból, még pedig nagy úr. Szorúlt belé legalább tizannyi büszkeség, mint a többi főispánban volt. Erősen megvetette az iparosokat, nagyon dörzsölözött az igazi nagy urakhoz. Ha egy-egy eleven báróval vagy gróffal kezét szoríthatott: ő volt a legboldogabb ember legalább is egész Galicziában.

A magyar kapitánynak - mondom - szemet szúrt ez az érdekes főispán, megtetszett neki felkunkorodott orra, tetszett a fenhéjázó beszéde, legkivált pedig tetszett a nagyurakhoz való dörzsölözése.

No hát odaizen a magyar huszár inasával, hogy elvárja ő méltóságát egy kis barátságos frustukra.

A magyar huszár félig kézzel, félig lábbal és valamicskét német szóval megmagyarázza a méltóságos főispán úrnak, hogy ő méltóságát nagyon szivesen látja a méltóságos báró úr egy kis barátságos frustukra.

Nosza megörült a főispán.

Felvette a legszebb bugyogóját, ragyogott a topánkája, szép volt a selyem harisnyája, ibolyakék fecskefarkú kabátot vett magára, galambszürke keztyűbe bújtatta kezét, mely a sütő-vasat oly remekül forgatta; vadonatúj háromszögletű kalapot illesztett a fejére és az ábrázata ragyogott a boldogságtól.

Váltig azt hajtogatta magában:

- Mégis csak derék ember Wesselényi Miklós báró!... Nincs párja a magyarnak a világon!... Mással milyen gögös, vele milyen nyájas. Másnak csak immel-ámmal szalutál, őt meghívja magához.

Pont kilencz órakor már bekopogtatott.

Miska, a huszár fogadta illendő tisztelettel. Kinyitotta az ajtót, bevezette a báró úr nappali szobájába.

Az érdeemes főispán kereste egy futó szempillantással a terített asztalt, hanem - olyanfélét nem talált.

- Hja, az ilyen gazdag báróknak külön ebédlő szobájok van.

Nyilott pedig abba a nappali szobába három ajtó. Az egyikén nemsokára belépett a kapitány, nem is valami parádében, hanem ingújjban.

Nagy szemeket meresztett reá a méltóságos főispán úr, mert eszébe jutott, hogy régen volt az, mikor ő az embereket ilyen ruhában látta - a borbélyműhelyében.

- Isten hozta, majszter, - üdvözlé nagyuri nyájassággal a kapitány - lássa, nem váratтам sokáig, készen állok. Hozzá kezdhet.

A kerületi főispán csaknem megkövült.

- De... hanem... hiszen...

- Ne okoskodjék sokat, Horárik mester, (igy hívták borbély korában)... Rajta! Ott van a sütővas! Hé, Miska, járj kezére ennek az úrnak...

- De báró, én!...

- Borbélyra van szükségem, mondtam már. A generálishoz kell mennem, illő, hogy ne menjek borzosan.

- Ez sok... nem tűröm... felségsértés!...

- Hahaha!... Hogy is mondta csak, Horárik mester? Hogy ez felségsértés... Lám, lám!...

A jeles főispán pirúlt, sárgúlt, kékült... Mindenféle szín váltakozott az ő arczán, csak a jó kedvnek a színe nem.

Végre egy okos gondolata támadt, az egyik ajtó felé közeledett.

A kapitány mosolyogva nézett utána.

Alighogy kinyitotta az ajtót, egy mennydörgő:

- Vissza, német! hangzott s egy huszár állott vele szemben, hátán keresztbe vetett puskával, jobb kezében karabéllyal.

A méltóságos főispán reszketve hátra tántorodott.

- Ott van még egy ajtó! - biztatta jókedvűen a kapitány, - no meg ott is, a hol bejött, de ne méltóztassék odáig fáradni mert szavamra mondom, még nagyobbát tántorodik vissza, pedig ott is csak egy-egy karabélyos legény áll. Ágyutól ne féljen, derék mester, hanem vegye elő a szerszámokat és lássunk a dologhoz.

A kerületi főispán nem tudott szólani. Halálos rettegés, éktelen boszuság egyszerre lepte őt meg. Ugy reszketett a keze, hogy kiejtette a háromszögű kalapot, melybe eddig legalább fogódzhatott.

- Miska, parancsolta a kapitány - vedd fel a méltóságos úr fejedőjét és tedd a fogasra... Vigy széket a méltóságos urnak, adj egy pohár vizet neki...!

Miska hűségesen teljesítette ura parancsát, de a főispán úr csodálatos módon sem a széket nem fogadta el, sem szomjas nem volt, hanem a helyett nagysokára szóhoz jutott:

- Ó felsége a császárnénak lábához borúlok...

- Elég, Horárik mester, arra is lesz még ideje, de előbb az én hajamat kell annak rendje és módja szerint felfodorítania... Értette? Addig ebből a házból egy tapodtat sem tesz kifelé! Megértettük?

Ezt az utolsó szót olyan kegyetlen erős hangon találta a magyar kapitány mondani, hogy a főispán végkép elnémult.

- Teszi, vagy nem teszi?

A főispán egy elkényszeredett „nem” szócskát lehelt ki a foga közül.

- Nem?... - riadt rá a magyar kapitány. - No hát akkor segítek, hogy minél előbb a felséges császárnénak a lába elé borúljon.

Megragadta óriási erővel félkezével a méltóságos úr gallérját és a földről felemelve, vitte az ablak felé.

- Miska, nyisd ki az ablakot!

Miska egy ugrással az ablaknál termett.

No, de nem volt szükség reá, mert a főispán azt mondta, hogy a kapitány haját felsüti, felfodorítja.

Bizony keserves munka volt az, eliheti a világ összes borbélyja manapság is.

Nehéz arról bizonyoságot tenni, hogy a kapitány hajának felfodorítása a kellő módon sikerült-e az akkor egyszer, de az bizonyos, hogy a báró, mikor Horárik mester befejezte a dolgát, nyájasan átvezette őt az ebédlő-terembe, a hol pompás reggeli várt a méltóságos főispán urra.

Az is bizonyos, hogy abból a sok mindenféle jóból csak a kapitány evett pompás étvággyal, mert szegény főispánnak hirtelen megfogyatkozott az étvágya.

Nem evett ő azután két hónapig sem jó étvággyal.

II.

A JÓAKARÓ FIGYELMEZTETÉS.

Ha egy borbély megharagszik, annak legfeljebb azok a szerencsétlenek adják meg az árát, akik a keze ügyébe esnek azalatt míg a haragja tart. Egyiknek a fülét találja megkurtítani, akár van rá szüksége, akár nincs: másoknak a nyakát csípi meg - egészen véletlenül, sőt hajnak nézheti még az orrát is... Ámde sokkal veszedelmesebb ha egy valóságos főispán haragszik meg, akinek sok jó ismerőse lehet Bécsben, hol ott lakozik a császárné, aki szereti ugyan a tréfát, de a megcsúfolt főispánok ügyét mégis a szivén viseli.

A kapitány főispán-borbélyja mindennap irt egy szörnyű sérelmes és siralmas levelet az ő hatalmas barátjaihoz és pártfogóihoz, hogy csináljanak valamit a rettenetes magyar báróval, aki nemcsak őt, hanem egész Galicziát megcsúfolja.

Tengernyi ellene a panasz.

Valóságos rettegése a környékbeli jámbor parasztoknak, mert olyan tüzes, vad lovakon nyargal és olyan eszeveszett ugrásokat visz véghez, hogy az istenfélő népnek keresztet kell vetnie, ha látja. Két pokolbeli sárkányt befog a kocsiába és nem nézi, kié a vetés, keresztül-kasúl vágat rajta.

Magyarországból hozat fekete arcú embereket, akik szörnyű rebellis nótákat húznak neki, melyeket még a gonosz emlékezetű Rákóczy és Bercsényi katonái szerettek..

Minap is a városnak hasznos polgárait, az izraelita kereskedőket összefogdostatta, és két álló órahosszáig tánczoltatta, nem is muzsika mellett, hanem - füttyszóra.

Róla beszél az egész város, nincs Galicziának egy zuga se, ahol ne tudnának az ő különös cselekedeteiről valamit.

Panaszszal hiába fordúlnak az ezredeséhez, mert az úgy szereti őt, mintha csak a fia volna...

Ment a panasz Bécsbe annyi, hogy azok a rendes életű bécsi német urak meg nem tudták érteni: miképen támadhat egy embernek annyi furcsaságra gondolata.

Mindaddig nem tettek ellene semmit, a míg a forró kását kerülgető főispán a rajta esett csúfságot is meg nem írta.

Ezen eleinte a parókás jó barátok meg nem állhatták, hogy ne kaczagjanak, aztán hogy el ne szörnyűködjenek. Végül a főgenerálishoz benyújtottak egy kérő levelet, melyben sürgősen, de hivatalos tisztelettel kérték, hogy Wesselényi Miklós báró kapitányt helyezték át Galicziából legalább is hazájába, mert ő a polgárok és katonák között való békességnek a megbontója.

Jó két hónap telt el, míg leérkezett Bécsből a hivatalos rendelet az ezredeshez:

- Komolyan figyelmeztetendő Wesselényi Miklós báró kapitány, hogy a katonák és polgárok között fennálló békességet a szíven hordja, mivelhogy ellene több rendbeli panasz érkezett.

Hivatta nyomban az ezredes a kapitányt.

- Kapitány úr, parancs jött Bécsből.

- Vártam, ezredes úr.

- Mit várt, kapitány úr?

- Hogy áthelyeznek, ezredes úr.

- Nem az jött, kapitány úr, hanem jóakaró figyelmeztetés, hogy hagyjon ezentúl békét a polgároknak.

- Megteszem ezredes úr. Eddig sem haraptam le egyiknek sem az orrát.

- Ne halljak többé semmi kihágásról, kapitány úr!

- Akár rólam sem hall többé, ezredes úr!

- Hogy értsem ezt?

- Csak egyféleképen lehet érteni: kilépek a szolgálatból...

Az ezredes hallgatott. Nem szigorúan, hanem szeretettel nézett a daliás kapitányra, kit nagy eszéért, jó szívéért nagyon szeretett.

- Fiam, meggondoltad a dolgot?... Nem kell minden bolondságot a szivedre vened... Ördög vigye az egész rendeletet, ha ez veszi el a kedvedet a tovább szolgálástól. Miattam, akár mindennap felsüttetheted hajadat avval a főispánnal.

- Rossz az még borbélynak is, ezredes úr. Nem e miatt hagyom én el a szolgálatot.

- Hát miért, fiam?

- Elég volt belőle. Otthon is vehetik hasznomat. Czifra és kényelmes élet a katonaság, de érzem, hogy tartozom valamivel a hazámnak is.

A német ezredes nem értette meg ezt a furcsa beszédet. Ő a legnagyobb szolgálatot, mit egy ember a hazájának tehet, épen a katonaságban, a császárnénak való hűséges szolgálatban találta. Azt, hogy a magyar főúrnak egyébképpen lehet módja a haza szolgálatára, nem tudta megérteni.

- Talán Bécsbe költözöl, az udvar körül akarsz valami foglalatosságot?

- Nekem Bécsben semmi keresni valóm sincsen. Palotát építeni idegen földön nincsen kedvem. Hadd tegyék azok, kik Magyarországot nem találják eléggé szépnek, hazájuknak sem tekintik. Nekem Magyarország nagyon drága és nagyon kedves, mert hazám. Zsibóra megyek és leszek - földmivelő.

A büszke magyar főúr, a szilaj tréfákat kedvelő kapitány tekintete, míg ezeket mondta, fölillant. Széles, magas homlokát elöntötte a büszkeségnek derűje.

Ó, mert van-e a világon édesebb érzés, mint a szülőföldnek kívánása idegen földön, a hazának szeretete a hazai földtől távol?

III. A ZSIBÓI KASTÉLY TÜNDÉRE.

A daliás magyar kapitányt elbúcsúztatták tisztársai. Sok vidám órát töltöttek az ő társaságában, sok tettét megbámulták és sok ideig fognak még róla megemlékezni. Ha majdan erő, elszántság, vakmerőséggel határos bátorság kell valaminek a véghez vitelére, elmondják majd:

- Bezzeg, ha közöttünk volna Wesselényi!

Hanem vele már nem egyhamar találkozunk, mert ő búcsút mondott a katonaéletnek örökre. Az olyan embernek, mint ő, nem a henye katona-élet való élete fogytáig.

Hazament ősei kastélyába.

A Szamos völgyében fekvő zsibói vár a meredeken emelkedő domb hátán oly büszkén ült, mintha király lett volna, ki trónusára helyezkedve körülveti uralkodó tekintetét. Lombkoszorúzza hegyek aljáig nyúlik a Wesselényiék óriási kastélykertje. A rengő lombok, melyek minden kikeletkor megújúlnak, nem tudnak a sok száz éves történetről, mely elviharzott az úri kastély fölött. Moh nőtte be szeliden a zszindelytetőt, mintha meg akarná védni az eső ellen, megbarnultak, helyel-közzel megfeketedtek a falak. Nem értek reá a tulajdonosok, hogy az erős falakba csapódó golyókat mint kiszedjék. Harcos idők néma emlékei gyanánt szorultak be a megrepesztett kövek közé. Az észak felől meredező hegyoldal szakadékaiba alámosott a vihar sok ágyúgolyót, törmelék követ. Egy-egy megrozsdásodott fegyver is található ott, mely a haldoklók kezéből hullott ki az utolsó pillanatban.

A tágas udvarházat nem olyan építőmester építette, ki a bécsi czifra palotákat díszíti ékes oszlopokkal, megczifázza a kapukat, az ablakok párkányára kőből vésett koszorúkat fektet, kényes asszonyok mulató helyéül szöglet-erkélyeket emel a falakra, hová kirakják virágaikat, ahonnan nyári este lenéznek a gyönyörű völgybe, hallgatva a bánatos fülemilét.

Egyszerű ez a kastély, de a gyönyörű vidék, a kastélydomb, az egyik oldalán elterülő bűbájos völgy, a másik oldalon fölemelkedő hegy hatalmassá teszi.

Aztán azok a Wesselényiek laktak benne századokon át, kiket testi erő, lelki kiválóság Erdély és Magyarország legderekabb főurai közé emelt.

Mióta az öreg Wesselényit, Miklós apját, a családi sírboltban elhelyezték, azóta egyhangú volt a kastély. A vén Borsos Ádám örködött felette, kinek apja még együtt harczolt urával Rákóczy seregében.

Nem is várt az öreg már egyebet, csak azt, hogy haza jőjön idegen országból ifjabbik ura, kit még a karján hordozott, hadd vegye le válláról a terhet, tegye azt fiatalabb vállakra, őt pedig hagyja a sír felé roskadozni.

Haza jött az úr Galicziából.

Éjjel érkezett meg. Nagyváradtól egyfolytában lovagolt. Úgy jött mint a forgó szél, megdöngette hatalmas öklével a kemény kaput.

Maga a vén Borsos nyitotta ki, mert ő riadt fel gyöngé álmából a leghamarabb.

- Dicsértessék az Úr neve! - rebegte, amint ura hangját meghallotta.

Csak zokogott az öreg.

A fiatal óriás pedig vas kezét reá tette a hű ember vállára.

- Haza jöttem, ezután itthon maradok

- Áldassék a jó Isten, kegyelmes Uram!

- Hozass bort fel, mert szomjas vagyok, öreg!

Dehogy hozatott, ő maga hozott a legkisebb hordóból, a legöregebb termésből. Megtöltötte a nagy arany kupát.

- Magadnak is hozz egy kupát!

- Édes uram!

- Ne siránkozz, öreg, vagy nem akarsz velem kocczintani?

- Ha az utolsó korty lenne is az, hogyan kocczintanék?

Vigan csengett a két kupa, mintha örömeben nevetett volna, hogy valahára hazaérkezett a ház ura.

Egyszer csak azt mondta Wesselényi:

Mesterembereket hozattam, holnap érkeznek meg. Láss utánuk, hogy rendbehozzák a kastélyt. Kívül is, belül is formája legyen.

Jöttek a mesteremberek. Fúrtak-faragtak, drága szőnyegekkel vonták be a falakat, egymás végtében tíz szobát díszítettek föl, mintha maga a királyné ígérkezett volna látogatóba Zsibóra.

- Asszony jön a házhoz... asszony, - találgatták a cselédek és örvendtek a változásnak, mert remélték, hogy az asszonynyal több öröm költözik majd az eddig egyhangú kastélyba.

Hoztak telivér paripákat, maga a báró úr választotta ki. A régi istálló helyébe építettek újat, diszeset, minőnek eddigelé még nem látták párját. Azok a pompás állatok tánczolva lépegettek a kastély udvarára, mintha érezték volna, hogy ezentúl sokkal jobb dolguk lesz, mint eddigi gazdájuknál volt.

Egy kitanúlt, borotvált képű angol ember is megérkezett Zsibóra, aki egyenesen Angliusországból jött, pedig az az ország olyan nagyon messze van Zsibótól.

Ennek a lovakkal való bánás kitanúlt mestersége volt. Meg is becsülte az úr, úgy tartotta, mint a tisztartókat.

Hanem a legfontosabb: az asszony mégis csak hiányzott. Várta az öreg Borsos, várták a kastélybeliek mind, hogy a méltóságos báró egy szép napon kiadja a rendeletet:

- Bandérium várjon a szomszéd faluban, taraczkok és mozsarak durrognak, költőt kell keresni, aki verset írjon, mert hozom a kastély úrnőjét.

Bandérium nem várta, mozsarak durrogása nem üdvözölte, vers nem kellett néki, mégis csak megérkezett a kastély úrnője.

Azt mondják a tündérekről, hogy éjnek-idején csillag ragyogása mellett, hold fényének ezüstös ruhájába öltözve jelennek meg: fű nem hajlik meg könnyű léptök alatt, virágok bólogatnak eléjük, csilingel a harangvirág, rezgeti ezüst levelét a nyárfa, reájuk mosolyog a szelíd ibolya - úgy örül mindenki, hogy megérkezett a tündér, a bársonyos kezű, a napsugaras mosolyú tündér.

Hintóban érkezett, négy paripa vonta a hintót, abban ült Cserey Ilona, most már Wesselényi Miklósné. A hintó mellett lovagolt a daliás férj. Alatta engedelmes báránnyá változott a tűzvérű mén, mert érezte, hogy térdének egyetlen szorítása, hangjának egy rezzenése megfékezi, legyőzi.

Az a gyöngéd, szelíd arcú, szép asszony a hintónak rengő ülésén meleg fészket ver a rideg kastélyban. Kire sima, puha kezét reá teszi, az nyomban átváltozik. Tekintetének varázsereje léssen, melytől visszariad a harag, áldássá változik az átok; jóssá a gyűlölség. A kastély udvara virágos kertté lesz, melybe, ha visszatérnének a harcias ősök: talán nem ismernének reá, de olyan jól éreznék magukat.

Áldott és szerencsés nap te, mely tündért vittél Zsibóra, felragyogtattad a boldogságnak és szeretetnek napjait.

...Tündér érkezett a zsibói kastélyba!...

IV. EGY SOVÁNY, SIMA ARCZÚ MAGYAR ÚR.

Nem messze a zsibói kastélytól, alig másfél órányira vala Gorbó falva. Ebben a faluban lakott Haller Gábor uram, egyébiránt gróf, de magában véve egy kicsiny termetű, édeskés beszédű magyar főúr. Nagyon betalált kóstolni abba az udvari életbe, melyet Mária Terézia teremtett Bécs városában, hogy oda édesgesse a gazdag és hatalmas magyar urakat egy kis udvari mulatságra, egy kis francia és német szóra.

Hej, tulságosan nagy kegyesség volt ez a királynétól! Nem is annyira hasznára, mint inkább kárára vált a magyar uraknak a finom, a kényes udvari levegő.

Azt tanulták meg a bécsi udvarban, hogy nem szép dolog az, ha valakinek van Magyarországon óriási birtoka és mégsem tud francziául beszélni. Bizony illendő, ha ezt a szép nyelvet megtanúlja és valamiskével többre becsüli, mint a magyart, mert a magyar nyelvvél ugyan nem boldogúlhat a királyné udvarában sem az ékes Bécs városában. A czifra öltözetű német dámák: a hercegnők, grófnők, bárónők nem tudnak ezen a műveletlen nyelven

beszélni. Illő tehát, hogy a magyar urak tanuljanak meg idegen nyelven beszélni. Azon a nyelven, a melyen a királyné osztogatja tetszését.

Lassankint levetették a büszke magyar urak a nemzeti öltözetet is. Rövid tiz év sem telt el: a Széchenyiek, Eszterháziak, Pálfiak úgy kivetköztek ősi mivoltukból, hogy még a Magyarországból hozott inasok ábrázatát is simára borotváltatták, minthogy simára voltak borotválva a bécsi urak, meg a bécsi palota kertjének bokrai és fái.

Ennek az udvarnak a levegője éltette jó ideig Haller Gábor uramat is.

Hogy a királynénak még inkább kedvébe járjon, kapta magát és elvett feleségül egy bécsi grófnét. Ez a grófné egy árva kukkot sem tudott magyarul és nem is tartotta szükségesnek, hogy megtanuljon, még akkor sem, mikor férje-urával, Haller gróffal, leköltözött a gorbói kastélyba.

A sovány kis gróf nem nagyon szerette azt a szörnyű bárót, kinek már Bécsben is hallotta a furcsa híret. Attól félt, hogy ha vele jó barátságba keveredik, megharagusznak reá a bécsi urak, megharagusznak a felesége rokonai és maga a királyné is gyanús szemmel néz reá.

Mindazonáltal egyet irigyelt tőle; irigyelte az ő szép lovait s még inkább irigyelte azt az anglus lóidomító-mestert, a kit Wesselényi egyenesen Angolországból hozatott.

Addig mesterkedett, addig biztatta a tisztartóit, míg azok édes szóval, sok kívánatos igérettel elcsavarták az angol lóidomító-mesternek a fejét.

Ennek pedig az lett a következménye, hogy egy szép napon így szólott az angol Wesselényihez:

- Méltóságos úr, jövő hónap elején kilépek a szolgálatból.
- Miért? - kérdezte a báró csodálkozva.
- Jobb helyet kínálnak, több fizetést.
- Ki az, akinél jobb helye lesz, és ki az, aki jobban megfizeti?
- A gorbói gróf.

Nagyot villámlott erre a báró szeme. Haragtól villámlott, mert nem volt nehéz kitalálnia, hogy nem az angol kereste a jobb helyet, hanem a sovány gróf csalogatta magához az angolt.

- Elmehet! - felelt kurtán Wesselényi és hátat fordított az idegennek.

Egy árva szóval sem marasztalta, mert sokkal büszkébb volt, hogysen visszaédesgessen egy hűtlen szolgát.

Wesselényi lovára kapott fel, s vadászni ment, hogy valamiképen elfelejtse ezt a kellemetlen dolgot, mert hiába tagadta, szörnyen bántotta őt a gorbói gróf viselete.

Volt neki egy szép erdeje a gorbói grófé mellett. Épen ebben az erdőben talált akkor vadászni menni.

Az erdőkerülő lakába tért be, aki tisztelettel jelentette neki, hogy a méltóságos Haller gróf ő kegyelmének a német vadásza nem nagyon tartja tiszteletben azt a határárkot, mely a zsibói báró birtokát elválasztja a gorbói grófétól.

- Elhigye, méltóságod, még a gróf úr is átjárogat vadászni.
- Egyszer nem átallottam megszólítani, de olyan furcsán nézett reám, hogy másodszor nem mertem megszólítani.
- A gorbói gróf?

- Ő, méltóságos uram. Nagyon megkedvelte a mi nyirfajdjainkat.

- Felcsapott hát orvvadásznak? Hm, nem rossz foglalkozás, de egy kissé veszedelmes.

A báró elhallgatott. A homlokára haragos fellegek gyülekeztek.

- Jól megjegyezd, mit mondok! Ha még egyszer átlépi határarkunkat valaki, akár maga a gorbói gróf is, egyszer felszólítod az én nevemben, hogy lépjen vissza, másodszor nem szólítod fel, hanem reá lösz az én nevemben. Megértetted?...

- Értettem, méltóságos úr, de...

- Semmi de, amit mondtam, egyszer mondtam és mindörökre szól az. Vezess engem arra a helyre, ahol legtöbbször láttad a gróf embereit.

Az erdőkerülő vezette a báró urat, kinek kemény vonásai nem sok jót mutattak ebben a pillanatban.

Úgy akarta a véletlen, hogy éppen akkor kerekedjék kedve a gorbói grófnak meg a német erdőmesterének egy kis fajdvadászatra.

Mint hogy pedig effajta madarat a Wesselényi erdejében többet találtak, hát átrándultak oda is.

- Jó napot, Haller uram! - riasztotta fel Wesselényi a sovány kis grófot. - Örvendek, hogy hivatlanul is meglátogatott.

A hivatlanul szót átkozottúl meg találta a báró nyomintani.

- Örvendek - motyogta zavarodottan a gróf, kinek egy cseppet sem volt inyére ez a találkozás.

- Gróf, kié ez az erdő? - kérdezte komor arczczal Wesselényi.

- A kegyelmedé, szomszéd uram, de talán...

- Én is úgy tudom, hogy az enyém, talánt pedig nem ismerek, mert bizonyos, hogy az enyém és nem a Halleré.

- De kedves...

- Kedves az, aki kedves, a gróf nekem egy cseppet sem kedves. A bécsieknek, meglehet, igen kedves.

Piros lett az arcza a sovány grófnak, de nem az örömtől. Reá nézve, arra az óriásra, kinek a melléből három olyat ki lehetett volna vágni, mint az övé, megszállotta ő kigyelmét a félelem.

- Hát ez a fránya-öltözetű úr ki legyen? - kérdezte a báró, megvetéssel nézve a német erdőmesterre.

- Wolf úr, az erdőmesterem.

- Ugy látszik, gróf, te kegyelmed egész Bécs városát beköltöztette a gorbói kastélyba s azokat nem tanította emberségre, sőt még azt sem adta tudtukra, hogy meddig nyúlik a gorbói uradalom.

A sima arczú gróf vállára vette a puskáját és indulni készült, de reá mordult a báró:

- Megálljon! még nem számoltunk le.

- Bocsánat, hanem...

- Az nekem nem elég. Minap elcsalta az angolomat, ma reá éhezett az erdőmre. Vigyázzon, gróf, mert könnyen részesítem abban a gyönyörűségben, hogy itt, a saját szeme láttára húzatom le a német szolgáját a tiz körméről és magyar erdőnek magyar mogyorófa pálczájával

húzatok reá magyar emberrel huszonötöt amúgy magyarán, hogy attól Haller uram német szive eltelik keserűséggel. Mondja meg azt németül annak a gólyaképzű sógornak.

Haller uramnak erre már felforrt az epéje.

- Elég volna talán a gyalázkodásból, mert tudhatja, hogy mióta József császár ő felsége ül a trónon, nem ajánlatos németet szidni. Annak, aki merészkedik, még torkára forrhat a magyarsága...

- Elhallgasson, gróf, mert olyat teszek, hogy magam is megbánnám később!... Ha annyira megszerette a császári maszlagot és annyira megszerette a bécsi szót: ám költözzék minden pereputtyostól a felesége hazájába. Kössön csörgöket a lábára és tegye le azt a nevet, mely érdemesebb embernek való... Most pedig nem akarom több szavát hallani. Ha még egyszer ezen a földön találkozánk, mely Wesselényi Miklóst vallja az urának, megtudja jó előre, hogy lehúzatom a csizmáját az erdőkerülővel és mezitláb kergetem haza. Eddig van!

Reszketett Haller uram minden porczikája.

Ekkora meggyaláztatás nem érte még őt. Szeretett volna kitörni, de beléje rekedt a szó, mert amiket ő eddig hallott Wesselényi Miklósról, nem hozhatott volna reá áldást a beszéd.

Némán távozott.

A széles mellű báró kísérte hatalmas tekintetével, ebben a tekintetben az erőnek érzete, az indulatnak féken tartott fenevadjai együtt voltak.

Jól esett neki, hogy egyszer megleckéztette ezt a bécsi udvar kegyét hajhászó, idegenért a nemzeti önérzetet cserébe adó embert, ki tele van gyávaasággal és alázatossággal...

Nem tudta, hogy minő következményei lehetnek.

V.

A MIKOR EGY NEMES HÁBORÚT IZEN.

Harmadnapra a következő levelet kapta Wesselényi Miklós:

»A gorbói gróf Wesselényi Miklós bárónak.

Arról a meggyalázásról, melyre minap velem szemben vetemedett tekegyelmed, báró, sürgősen értesítettem József császárt. Ilyen vakmerő támadások lehettek a hajdanokban, de nem lehetnek manapság. A császár majd módját találja annak, hogy a bécsi udvarról egy némely rakoncátlan magyar úrnak másféle véleménye legyen.

Hallerkői gróf Haller.«

- Hahaha!... nahaha!... kaczagott a báró... Ezt nevezem én derék embernek. Hallgasd csak feleség! Ime, itt van egy nemes magyar főúr, a ki a siralmas hangon elpanaszolja a császárnak, hogy őt a szomszédja igazságosan megleckéztette, sőt feladja őt a miatt, hogy a bécsi urakról nincsen a legjobb véleménynyel!

A zsibói vár szelid tündére reá tette hófehér kezét férjének araszos vállára és így szólott engesztelő okossággal:

- Miklós, ne feszítsd túl a húrt, mert elpattan. Elragadott ismét a harag, ebből pedig nem származhatik jó. Hagyd most már annyiba a dolgot. Kérlek szépen!

- Minden kívánságodat teljesítem, Ilonám, a mi büszkeségemmel nem ellenkezik, de most nem hallgathatok reád. Meg kell tréfálnom azt a kétlábú nyúl-grófot. Nem lesz több, mint tréfa, de olyan tréfa lesz, melynél jobbat még Wesselényi sem csinált eddig. Hadd tudja meg egész Magyarország.

- De Bécsben is megtudhatják, Miklós!

- Mit törődöm én Béccsel?... Nem kell nekem senkinek a kegyelme, sem a pártfogása.

- Mit akarsz tenni?... aggódek az indulatos főurnak szelid, őrző angyala.

- Csak tréfa, mondom. Nevetünk rajta utólag.

- Vigyázz, én édes uram! Vigyázz! Hallernének Bécsben hatalmas rokonai vannak, azok valahogy ne ártsanak neked! Lásd, belőlem csak az irántad való szeretet szól. Senkinek jobban nem fájna, mint nekem, ha meg kellene a tréfát keserülnöd.

A jó tündér, mintha előre sejtette volna, hogy a gorbói gróf nagy veszedelmet hoz az indulatos báróra.

Előhivatta Wesselényi az udvarbirót, ki diák-iskolába is járt, ragadt, ott reá a szónak és beszédnek ügyességéből valami.

- Eredj a gorbói kastélyba és mondd nemes Haller Gábor grófnak a következőket: „Wesselényi Miklós, Zsibó ura, látván, hogy a békességes szomszédság általa több izben megsértetett; továbbá nem lévén arra sem reménye, hogy a szomszédos jó barátság Zsibó és Gorbó között valaha helyreáll, ime, ezennel annak rendje és módja szerint, úgy a gorbói kastélynak, valamint a kastély urának hadat izen. Előre megizeni ezt szóval is, minthogy a hadi régula így parancsolja. Evvel fizeti vissza a gorbói grófnak levélbeli szives értesítését.”

Az udvarbirónak tetszett ez az ékes izenet.

Egész úton, Zsibótól Gorbóig, azon törte a fejét, hogy minő hatalmas beszédet fog ő tartani.

Megállott a kis gróf előtt s egyszer-kétszer köszörülvén a torkán, így áradt belőle a szó:

- Uram, vitézlő nemes nagy uram, gróf Haller Gábor. Küldött engem Zsibó ura, a nagyvitézségű Wesselényi Miklós báró, komoly izenettel, reám parancsolván, hogy elmondjam a mondanivalómat szóról-szóra. (Ekkor ismét köszörülgette a torkát.)

- Nagy harczról, véres harczról hozok hírt, a mely léssen Zsibó és Gorbó között. Kő nem marad kövön, ház nem marad ház mellett, mert eljön seregével Wesselényi Miklós és kegyetlen ostrom alá fogja Gorbót. Segíti őt ebbéli szándékában mind egész ő népe. Megizeni a nemes nagy báró ezt testvéri szándékkal, mert mi nem szoktunk orvúl megtámadni senkit. Ám gondoskodják Gorbó ura jóelőre mindenről, mert véres harcz léssen és kő nem marad kövön, ház nem marad ház mellett, mivelhogy minden a gorbói kastély helyén egyenlővé tétetik a csupasz földdel. Eddig van!

Evvel az udvarbiró feleletet sem várva, otthagya a gorbói kastélyt. Még egyszer visszapillantott, mintegy szánakozva azon, hogy a czifra épület, melynek felczifrázásán sok műértő kőmives fáradozott, immár nem sokáig áll fenn, hanem egyenlővé tétetik a csupasz földdel.

Jól ismerhette Haller uram a zsibói bárót, mert erre a furcsa izenetre épen nem kaczagott, hanem megparancsolta az inasoknak, hogy fogják be a legjobb lovakat a hintókba, a szoba-leányok szedjék össze a méltóságos asszony holmijait, mert utazni kell sürgősen Bécsbe.

Azalatt feleségének egyik távoli rokonát, egy császári kapitányt megbizott azzal, hogy tartsa rendbe a kastélyt addig is, míg hazajönne, mert neki késedelem nélkül a császárhoz kell mennie. Megmutatta a puszkaporos hordót, s a fegyverház kulcsát reá bizta.

Tette mindezt a nemes gróf olyan éktelen ijedelemmel, hogy avval az ijedtséggel, hahogy bátorsággá változott volna, egy nagy ármádiát szét lehetett volna egészen könnyű szerrel verni.

Bienenkopf kapitány sehogysem tudta ezt a dolgot komolyan venni. Mert hihetetlen az, hogy József császár idejében eszébe vegye egy magyar főúr azt a példátlan tervet, hogy megtámadja szomszédjának a kastélyát.

Hiszen akkor Magyarországon felfordult a világ.

Úgy történt bizony a dolog, hogy Magyarországon a világ nem fordult fel, legalább nem egészen, hanem másnap hajnalban Gorbó alá érkezett seregével a zsidói báró.

Nem volt az nagy sereg, de mégis sereg volt. Elöl vontattak négy ágyút, a melyek bár régen szólottak utoljára, még nem voltak berozsdásodva. Aztán jöttek egy-egy kurta csövű puskával a jobbagyok, kiket az uradalom tisztjei vezettek, az udvari cselédség jött az ostromlószerekkel; létrákkal, rőzsekötegekkel, kőhajigáló-masínával, ásóval, kapával, csákánnyal.

A rettenetes báró arcán halálos nyugalom és irtózatosságság volt.

Ha ezt az arcot látja Bienenkopf kapitány, tudom, elmegy a kedve a tovább való kételkedéstől.

Követet küldött az ostrom megkezdése előtt a kastélyba:

- Hajlandó-e a várat feladni a gorbói vezér, vagy nem? Ha feladja: szabad elmenetele leszen az őrségnek; a várban senkinek sem történik bántódása, ha nem adja fel szép szóra, akkor szörnyű leszen a vége a várnak is, az őrségnek is.

Bienenkopf kapitány megemberelte magát, látván, hogy nem tréfa az ostrom. Azt izente vissza:

- A gorbói vár becsületét kell megmentenem, azért tudni sem akarok a megadásról!

A zsidói ágyúk dőngették a kastély falait, az ügyes vadászok ropogtatták a puskákat s oly veszedelmes pontossággal célloztak, hogy a várőrség szükségesnek látta a fejét biztonságba helyezni.

Hiába biztatta őket a várkapitány, ők ugyan nem néztek farkasszemet a biztos halállal. A kastélybeli asszony nép az ágyú mormogását hangos sikoltással fogadta és jajveszékelt, hogy a méltóságos úr és méltóságos asszony féltették a bőrüket, elmenekültek idejében, de ők mind egy szálíg odavesznek...

Mig a zsidói vadászok elriasztották a falakról az őrséget, addig vakmerő legények fejszékkel, dorongokkal bezúzták a kastélykaput...

Támadt ekkor éktelen megriadás a gorbói kastélyban.

Eddig Bienenkopf kapitány vitézül megállta a helyét, de az őrség megzavarodása, a pinczékbe, hordókba búvó kastélybeli cselédség látása, a szolgáló leányok sivalkodása, a fej nélkül való ide-oda futkosás végképen megzavarta.

Sokat tartott ugyan a gorbói vár becsületére, valamivel többet, mint grófi gazdája, de ezért szükségesnek látta, hogy a fehér zászlót kitűzze.

- Vége az ostromnak! - kiáltotta hatalmas hangján a zsidói báró. Hüvelyébe visszadugta kardját.

Mintha karddal vágták volna ketté: megszűnt kapudöngetés, ágyúbömbölés, puskaropogás, harci kiáltozás.

Ment a várbeliek követe:

- Zsibó ura legyen emberséges a föltételek megszabásában, mert nem igazi ellenséges várral áll szemben.

- Gorbó fővezére ne gondoljon egyébre, mint a kastély kapuinak megnyitására, hogy a diadalmas sereg muzsikaszó mellett bevonulhasson és birtokába vegye az ellenséges várat!... Ez volt a felelet.

Föltárták a kaput s a fegyverét lerakó őrség láthatta a győzelmes ellenséget, hallhatta a szép Rákóczy-indulót. Erre aztán a pinczéből, a padlásokról is előbúvogattak a megriadott asszonyok, leányok, mert nem tatárt, nem is törököt láttak, hanem magyart.

Nem is annyira a magyartól féltek, mint inkább az ágyúk mormogásától. Azok ijesztettek olyan szörnyűségesen rájuk.

Egyébiránt soha még ellenséges sereg ilyen tisztességes szándékkal nem foglalt el várat. Nem görbült meg egy czirmos cziczának sem a szőre, mert a zsibói báró nagy-erős parancsot mennydörgött az övéinek a becsületes viselkedésre nézve.

Ámde magának Bienenkopfnak meg az őrség főbjeinek fegyvertelenül kellett Zsibóra fogságba menniök, hol majd hadi törvényszék elé fogják állítani mindeniket.

Bienenkopf keserves érzéssel gondolt a gorbói vár becsületére, de még inkább a maga ép bőrére.

Vajjon mivel lakoltatja meg ez a szörnyű báró?

A zsibói nagy fegyverterem közepébe felállítatott egy hosszú asztalt a báró. Az asztalt bevonták fekete posztóval, a közepére egy feszületet állítottak két viaszgyertya közé. Az asztalfőt maga a báró foglalta el. Jobb-balra ültek az ő táborknai: Már tudniillik a tisztjei, ispánja, erdőfelügyelője, mind, de mind komoly arczczal.

Bienenkopf sápadt arczczal állott a birák előtt:

- Méltóságos uram, ne tegyen rajtam csúfságot. Becsülettel éltem eddig. Huszonöt esztendeig szolgáltam a császári seregben. Nem tartozom a gorbói gróf emberei közé, csak vendége voltam a kastélynak. A mit tettem, becsületből tettem.

- Vitéz kapitány, - szólt erős, de nem haragos hangon Wesselényi - tisztesség illeti meg önt vitézségeért. Nem egyébért hozattam kastélyomba, nem is egyébért állítottam hadi törvényszék elé, mint hogy ezt tudtára adjam. Kegyelem szól mindenkinek, mert tréfa volt az egész. Sajnálom, hogy a kit a tréfának szigorúbb része illetett, a Bécsset imádó gorbói gróf hősileg megszökött az ostrom elől. Mondja meg neki, kapitány úr, hogy Wesselényi Miklós nem félt soha, nem is fog félni az ő fenyegetéseitől, még akkor sem, ha a bécsi kegynek napsugarai őt herczeggé perzselik. Mondja meg neki, kapitány úr, hogy egy magyar nemesnek a maga becsületét nem kell idegen emberre biznia, mivelhogy ennél a becsületnél még egy Bécsből küldött rendjel sem ér többet. Ezt izenem neki jó akarattal. Talán azt is megmondhatná neki, hogy elviselem ennek a tréfának minden következményét. Ami kár a gorbói kastélyban esett, megtérítem.

Ekkor felállott Wesselényi, oda ment a német kapitányhoz és hatalmasan megszorította a kezét.

VI. A RÁKÓCZY-HEGY VÉN TÖLGYFÁJA ALATT.

Szomorú volt a zsidói tündér.

Mint egy bánatos fecske, lehajtotta fejét annak a vasembernek a vállára, ki őt vigasztalta.

- Féltetek, én édes uram, ez az én szomorúságom oka. Nem ismeri úgy senki a nemes, nagy szivedet, mint én. Mások, a te ellenségeid, csak a haragodat látják, csak vakmerő tréfáid miatt szörnyűködnek. Oda fenn Bécsben azt mondják róla, hogy makacs, türelmetlen magyar úr vagy, aki számba sem veszed a császár rendeleteit; túlságosan szereted Magyarországot és nem keresed az udvart. Bizonyára azt is mondják, hogy gyűlölöd a németet... Mondják rólad ezt, vádolnak evvel, mert vád egy magyar ellen, mostanság, ha a németet nem szereti... Féltetek én, édes uram.

- Gyöngye, szép virágszálam, hadd mondják azt rólam, csak az igazat mondják. A te férjed semmit sem szeret úgy, mint az igazságot. Gyűlölöm azokat, kik Magyarországot nem szeretik. Gyűlölöm mindaddig, amíg egy lehellet szorul belém. Jer, édes feleségem, felviszlek arra a hegyre, mely amott sötétlik, leülünk egy vén tölgy alá, a korhadt padra. Elmondok egy történetet, akkor jobban megérted, hogy miért érzek így és miért nem érezhetek másképpen.

Fölmentek a hegyre. Meredek volt az, utat nem vágott rajta műértő kéz, nehéz fölfelé az út. A szép asszony elfáradt. A herkulesi erejű ember fölvette az ölébe, mint egy kis madarat, úgy vitte. A szép asszony feje ismét a férj vállán nyugodott. Boldogságtól-e, mitől-e, csak meg-eredtek a kis tündér könnyei.

Sirt... sirdogált csendesen...

Talán arra gondolt, hogy mi lesz belőle, ha ez az érczkar egyszer távol lesz tőle? Kire fog támaszkodni, kinek a tekintetéből merít majd erőt?

Talán arra gondolt a zsidói kastély tündére, hogy őt elhagyta apja, anyja, a miért odahagyta őket az ő édes ura kedvéért, mert nem tehetett arról, hogy olyan kimondhatatlanul szerette.

Isten, a mindent tudó és mindenütt jelen való oltotta szívébe a hitvesi szeretetet, - nem lehet az bűn, nem lehet az rossz, a mi Istentől jön.

A vén tölgy széles levélsátora fogadta. A korhadt padban volt még annyi erő, hogy elbírja a vasembert és a kis tündért.

A miképen a tölgy sudarához kúszott a folyóka, átölelve hajlékony ágkarjaival, odasimúlva lágyan, édes bizalommal, mintegy oltalmat keresően a vihar tépő keze ellen: úgy csüngött a vasember nyakán szép felesége.

Lehajlóban volt már a nap. Még végső mosolya hintett derűt az ég arczára és jutott ebből a derűből a Rákóczy-hegynek, jutott a vén tölgy sötét lomb koronájának, jutott a hajladozó fűszálaknak: óh, de legtöbb jutott a bánatos szép asszonynak.

Égő aranyfonalakból szőtt palásttal takarta be gyöngéd alakját, selyem hálóba vont a haját, homlokán pedig a boldogság ragyogott...

Légy... ó bár sokáig lehetnél ilyen boldog, te angyaljóságú angyalszeretetű, te angyaltürelmű asszony!

Ha a te bársony kezédnek aczélos ereje volna, mint van a te férjednek, hogy féken tarthatnád az indulatját, mely a te vasemberedet olyan gyakran magával ragadja, milyen istenáldotta boldogság lakoznék akkor a zsidói kastélyban.

- Elmondok neked valamit, édes hitvesem - kezdte Wesselényi szokatlanul szelid hangon.

- Hallgatlak, édes uram!

- Ezt a hegyet Rákóczy hegyének hívják. Tudod, ki volt Rákóczy Ferencz?

- Félek, hogy rosszul hallottam a szebeni kolostorban, hol az Orsolya nénék nem ismerik a magyar nemzetet. Azt mondták, hogy lázadó volt, ki a felséges császárokat megkeserítette... Rosszul tanítottak... látom a te arczodból, Miklós... Lásd, én nem tehetek róla... Apám Bécsben volt, az udvar szolgálatába szegődött, nem volt, aki igazságra tanítson.

- Rákóczy Ferencznél nagyobb, igazabb, jobb magyart én nem ismerek - mondta Wesselényi. Olyan nagy volt ő, mint egy hatalmas király, olyan igaz, mint egy apostol és olyan jó, mint egy szent. Magyar volt minden ízében, jobb a magyarnál, mert hiányzott belőle a maga hasznának a keresése. Harczott a bécsi kormány ellen, mert önállóvá, függetlenné akarta tenni a magyar hazát. Milliói voltak - koldussá lett. Fejére koronát akartak tenni - s mint száműzött halt meg távol hazájától... A sirja mellől talán ide téved egy-egy kóbor szellő. Mikor elindul onnan, lágy sóhajtásnál nem több, de mire hozzánk ér, fergetegszülő orkán lesz belőle. Pedig ő igen nagyon szerette a hazáját, de a magyarok sokat és hamar tudnak felejteni.

Wesselényi arcza elkomorúlt. A szép asszony, az ő hűséges hitvese, simogatta arczát, a redőket akarta elsimítani.

- Ezen a hegyen pihent meg Rákóczy, mikor Erdélyt elvesztette. Ez alatt a tölgyfa alatt ült, innen nézett le a völgybe fájdalommal a szívében, reményét vesztetten; egy kőasztal állott itt hajdanában, arra támasztotta nehéz fejét... Itt ült ezen a padon, a hol mi most; úgy ült, mint én - a felesége mellett.

- Hűséges felesége volt?

- Hű is volt, jó is lehetett, de nem volt *magyar*. Szerette az urát, de nem szerethette úgy a nemzetet, amint kellett volna. Reá akarta birni a férjét, hogy béküljön ki a császárral, ne kockáztassa a javait a nemzet jóvoltáért... Itt, ezen a helyen, ahol te most vagy.

- És Rákóczy hajlott-e felesége szavára?

- Előbb én kérdezek valamit. Ha én lettem volna Rákóczy Ferencz és te lettél volna a hitvesem, kértél volna-e engem sirva, hizelegve, hogy a te hasznodért, a magam hasznáért cserbe hagyjam a hazát?... Felelj!

- Esküszöm, nem, Miklós! Nagy fájdalom egy asszonyra nézve az örökös veszedelem tudata, melyben férje naponkint forog; keserves lehet a dúsgazdagra nézve, ha szegénység fenyegeti: de mindennél feljebb való a veszedelemben forgó hazának ügye. Erre engem nem tanítottak a kolostorban, ezt már tőled tanultam, én érzem, Miklós, hogy igazad van.

- Rákóczy kockára vetette családi boldogságát is. Folytatta a harcot a végkimerülésig. Ebben a harcban vett részt apám, nem úgy, mint Bécs barátja, hanem mint ellensége. Rákóczy törhetetlen híve volt ő, részese diadalainak, csöndes kesergője vesztett ügyének... Szerethetem-e hát én apám ellenségeit, hazám ellenségeit?

Hűvösebb felszél kerekedett. Az asszony borzongott, reszketve közelébb simult férjéhez.

- Miklós... nekem néha rossz sejtelveim vannak... Szeretném, ha olyan erős, hatalmas volnék, mint még sohasem volt asszony a világon. Szeretném, ha én, gyöngye asszony, meg tudnálak védeni az egész világ ellen.

- Bohó kis asszony! Téged az Isten rendelt mellém, hogy háborgó életemnek tündérszigetje légy. Ezüst csengetyű a te hangod, a mely, ha megszólal, imádkozásra hív... Melletted sok minden rosszat elfelejtek, s ha minden jót elvesztenék is, csak téged kérnék vissza.

Kibukkant az égen az első csillag. Úgy reszketett, úgy villogtatta fürkésző, gyémánt szemét, mintha biztatni akarta volna a vasembert:

- Csak tovább... tovább, te érczből való büszke férfiú! Nyíljék meg a te erős szived! Lágy érzelemnek melegétől olvadozzon. Téged erős harag, erős gyűlölet, erős szeretet hajtanak minden tettedben, melyek nem ringatják szivedet szelid álmodozásba, hanem felbujtogatják, békéjét megölik és nem adnak egyebet jutalmul mint - későn jövő megbánást és keserűséget...

- Akkor történt, hogy apám hazatérve a harczból, kastélyunk előtt egy csoport embert talált, kik a római oláh papot hallgatták. Azt beszélte hányi-vetien, dicsekedve az oláh pap, hogy a császár neki köszönheti csupán Rákóczy leveretését. Oda lépett apám, s közömbös arccal kérdezte a paptól, hogy miképen volna az? A római pópa mellét kidüllesztve, kijelentette, hogy ő vezette a császári sereget álutakon a Rákóczy seregének háta mögé...

- A gyalázatos áruló!

- Megkapta a jutalmát.

- Megszidta apád, megszégyenítette?...

- Nem - *felmagasztalta*.

- Nem értem.

- Mivelhogy olyan *magas* úrnak tett szolgálatot, apám őt egy még magasabb fára akasztatta fel nyomban. Ezeket akartam neked a Rákóczy-hegyen, ennél a tölgyfánál elmondani.

Felállott Wesselényi, levette kalapját és így fohászkozott fel:

- Áldott legyen a te emléked, idegen föld poraival elvegyülő Rákóczy Ferencz!

VII. „A CSÁSZÁR NEVÉBEN.”

A mit előre sejtett az aggódó feleség, az nemsokára bekövetkezett.

Nem hiába voltak Haller grófnénak hatalmas rokonai Bécsben, azok jó vastag szinekkel festették le a zsbói bárónak legujabb szörnyű merényletét. Azt mondták róla, hogy nemsokára felforgatja fenekestől a rendet Magyarországon, mert olyan fajta ember, mint Rákóczy Ferencz, sőt veszedelmesebb nála, mert határtalan a vakmerősége.

József császár rögtön kiadta a rendeletet, hogy el kell fogni Wesselényi Miklóst.

Elindult egy század császári katona Kolozsvárról sürgős császári parancsra Zsibó felé.

Ráértek akkortáiban mindenre a császári katonák, mert nem igen akadt háború. Az meg, hogy valamelyik magyar urat kellett elfogniok, nem is tartozott nekik a kellemetlen foglalkozások közé.

A zsbói báró csak akkor tudta meg, hogy minő szándékkal vannak ellene, mikor a kastély kapuja előtt állottak.

- Föl kell nyitni a kaput - parancsolta a kapitány.

- De nem addig van a', komám - felelte a kapus. - Ki emberei vagytok és mit akartok, hadd jelentsem be a kastély urának.

- Felnyisd, ha mondom, mert a császár nevében parancsolom.

A kapus menten hirül adta Wesselényinek, hogy a császár katonái vannak lenn, aligha békés járatban jöttek a kastélyba.

Wesselényi, az oroszlán-bátorságú férfiú, egy pillanatra azt forgatta elméjében, hogy szembe száll, nem adja meg magát, mert hiszen József császár nem is koronáztatta meg magát királlyá, tehát nem is törvényes ura Magyarországnak... de feleségére és két beteg gyermekére gondolt...

Minő sors vár rájok, ha ujjat von a császár embereivel, s a túlnyomó erő végre diadalmas-kodik felette...

Győzött a szive.

Sietősen magához vette derék pisztolyait. Átment a felesége szobájába, ki a beteg gyermekek felett órködött szelid megadással, kimondhatatlan anyai fájdalommal.

- Légy erős, Ilonám! Nekem most távoznom kell, de nem leszek sokáig távol. Üldöztet a császár, nem adom meg magam gyáván. Kérd az Istent, hogy oltalmazza meg gyermekeinket, ők érdemesek a te imádságodra... Talán megoltalmaz engemet is nektek.

A két ártatlan gyermek fölé hajolt aztán... Valami kimondhatatlan fájdalom megmarkolta az ő erős szivét és úgy szorította, olyan erősen szorította, hogy kibuggyant szeméből két égető könycsepp.

Még egyszer megölelte roskadozó feleségét, ezt a búbanatos tündért, ki rövid boldogságáért ime most kezdi ürítgetni a kínszenvedésnek poharát.

Elhagyta a szobát, végigment a széles udvaron, le a csigalépcsőn a várkertbe, onnan a beláthatatlan parkba.

Mire a császári katonákat beeresztette a kapus, Wesselényinek már hire-hamva sem volt a kastélyépületben.

Kikutattak, felhánytak a katonák mindent. Nem hitték még a kastély urnőjének sem, hogy a báró nincs az épületben.

Szigorú vallatóra fogták a cselédeket, gúzsba-kötéssel fenyegették, ha ki nem vallják, hogy hová rejtőzött a báró.

Egy félkegyelmű oláh kályhafűtő úgy megijedt e fenyegetésre, hogy a parkra mutatott, szólani ugyan nem mert, de ebből eleget értett a kapitány.

Behatolt a parkba, mely szokatlanul nagyterjedelmű volt. Nem csinált abba emberi kéz pihenő lugasokat, kényelmes utakat: szabadon nőttek abban a százados fák, tág medret szakított bele egy kanyargós hegyi patak, sziklacsúcsok váltak ki az ezüst nyárfák gyér lombjai közül, tágas barlangszerű nyílások tátongtak a málna és iszalag bokrok felett. Napokig elbolyonghatott ott a járatlan látogató.

Ámde a báró ismerte minden zegét-zúgát. Biztosan tudta, hogy ott reá nem találhatnak az üldözők.

Két napig játszott velök veszedelmes bűvócskát, közben még arra a vakmerőségre is ráadta magát, hogy éjnek idején megkerülte üldözőit, besurrant a kastélyba, hogy megnyugtassa aggódó feleségét, lássa két szegény haldokló gyermekét.

Harmadnapra a kapitány hajtóvadászatot rendezett a báró ellen. Mind a nyolczvan emberét felállította a park szélességében és szuronyt szegeztetve haladt előre.

Mérges volt iszonyatosképen arra a báróra, ki egy század császári katonát reá szed, s ráadásul egy vitéz császári kapitányt.

Késő délutánra értek a katona-vadászok a park végére. Akár újra kezdhették volna, mert egy körömfeketényi bárót sem találtak.

Nosza utána!

A zsbóí kastélyban négy szál embert hagytak, meg egy szemfüles káplárt, a ki tudósítsa, ha netalán kerülő utakon haza kerül a báró, mert ezt is hihetőnek, sőt lehetőnek tartották felőle.

Elmultak hetek, de Wesselényi elő nem került.

A természetnek becézgetett fia volt ő, ismerte minden bokor Zsibó környékén. Talán azok is összébb bujtak, elfedezték őt lombosátorukkal, hogy reá ne bukkanjanak a császár emberei.

A császári kapitány közel volt már a kétségbeeséshez. Busás jutalommal kecsegtette a környék lakóit, ha őt nyomra vezetik, de nem akadt árulója a bárónak.

Végre a harmadik hét végén egy levelet vitt a kapitányhoz egy oláh.

Bamba tekintetű, gyürött képű ember volt. Nem igen tudta megmondani, hogy ki küldötte a levelet, csak annyit tudtak belőle kivenni, hogy Gorbórol jött és egy igen nagy úr küldötte.

A kapitány mindjárt tudta, hogy a császárnak hűséges hive és Wesselényinek halálos ellensége írta a levelet, mely szerint Wesselényi Miklós báró Dátoson lappang egyik közeli rokonánál. Éjjel kell őt meglepni kevés zajjal - biztos az eredmény.

Nagyon ügyes emberei lehettek Haller uramnak, hogy az ezer veszedelemmel küzdő és számtalan akadályt elhárító Wesselényi útját kitudták.

Csakugyan Dátoson volt. Ott hallotta meg, hogy azalatt, mig üldözött nemes vadként bújta az erdőket, hált barlangok kövánkosán, szomjazott és éhezett, hogy magát a császári katonáknak megadnia ne kellessék: otthon letörte a kegyetlen halál két szép gyermekének élete csemetéjét.

Ez a rettenetes hír zavarta el álmát a vasembernek.

Szidta heves vérét, mely őt ellenállhatatlanúl hajtotta, hogy Gorbó urát meglecckéztesse. E miatt uszították rá Bécsből a katonákat, e miatt kell magára hagyni két drága holttetem mellett a szegény, jó feleséget...

Marczangolta a lelki vád, nem bánta volna, ha most reá törnek a császári pribékek és akár halálra hurczolják.

Kinyitotta az ablakot hajnal felé, hogy tóduljon be a friss levegő, mert őt fojtogatta a szobába rekedt lég. Irigyelte a madarakat, mert azok odarepülhetnek, a hova kedvük tartja.

Ekkor kopogtattak ajtaján.

Magára kapta hosszú hálóköntösét, jobbában a kardot tartotta, melyet üldöztetése óta még éjjel is maga mellé, az ágyba fektetett és kinyitotta az ajtót.

Nem volt senki az ajtó előtt.

Kilépett a pitvarba, lejjebb a lépcsőkön. Őt fokon haladt már le, mikor egy császári tiszt előlépett s így szólott:

- A császár nevében! Ön foglyom.

Wesselényi nem szólott semmit, hanem kardját megvillogtatta. A katonák reá rohantak, ő védte magát és hátrált vissza a hálósobájába, hol az asztalon készen vártak reá derék pisztolyai.

Ha ezekhez jut, akkor halál fia, aki közelébe fér.

Ámde megbotlott hosszú köntösébe, hátra esett s akkor megkötözték a katonák.

Födetlen fővel, hátrakötött kezekkel, gyalog, két lovas-katona között kellett Zsibó urának Kolozsvárra mennie. Annak a gorbói vakmerő tréfának keserves megtorlása csak most vette kezdetét.

VIII. EGY KEGYELEM, AMIT A VASEMBER KÉR.

Minő lelki küzdelmébe kerülhetett Wesselényinek, hogy valami kegyelmet kérjen a császár embereitől, azoktól az emberektől, kik őt felsőbb parancsra hetek óta üldözték.

Megmozdult a szive, ostromolta a büszkeségét. Az apa látni akarta még egyszer halott gyermekeit; a férj látni akarta feleségét.

- Engedjék meg, hogy hazamehessek. Szavamat adom, hogy visszatérek.

Megengedték örei. Embertelenségnél több lett volna az, ha megtagadják. Hadd búcsúzzék el azoktól, kiket ezen a földön többé sohasem fog látni, hadd búcsúzzék el attól is, kit nagyon sokáig nem fog látni.

Fogadta a gyászruhás asszony és fogadta két kicsiny koporsó, a két kicsiny koporsóban két alvó, két örökre alvó gyermekarcz. Nem hallja többé vidám nevetésöket, nem csimpajkodnak többé erős karjába, nem mondják többé:

- Édes apám!

Végig simogatta lázas arcocskáikat a halál hideg keze. Attól a simogatástól elsimúltak a kínnak vonásai; kialudt az életnek parányi szikrája, megfogyott a mosoly, elborúltak a ragyogó szemek.

- Miklós, édes férjem, mi vár még reám?... - zokogott a nő.

Lehetett-e erre válasza a vasesembernek?

Némán ölelte szívére a zokogó asszonyt és felbuzogott szívében nagy, mélységes hála ahhoz a hatalmas lényhez, ki őt ezzel a jóságos asszonnyal megáldotta.

- Életemet meghagyják azok, kik szabadságomat elrabolták. Vissza kell nekem még térnem hozzád. Ez légyen haragomnak utolsó fellobbanása, hitvesem. Az utolsó legyen, mely veszedelmet hozott reám, nagy megpróbáltatást reád. Bocsáss meg nekem! Senki a teremtett lények közül nem hallja megbánó szavaimat, csak te. Melletted az indulatos Wesselényi gyakran megszelidül, gyöngének is érezheti magát, szégyen nélkül. Bocsáss meg hitvesem, mert ellened vétettem a legnagyobbat.

A szegény asszony lehajolt a vasesember kezéhez, megcsókolta azt szeretettel, megcsókolta megadással.

Nem az alázatosság szolgálai csókja volt az, hanem a tiszteleté és szereteté.

Meg akarta mutatni a hitves, hogy férjének lelki nagyságát még megaláztatásában is elismeri.

Szólott aztán csendes, de határozott hangon:

- A mi csapást reánk az Isten mért, hogy elvesztők édes jó gyermekeinket: viseljük el türelemmel, amibe ellenséged sodort, azt erős lélekkel hordozzuk. Gyöngé asszony vagyok és úgy mondják, hogy a nő sorsa e világon több szenvedés, mint öröm.

Ha úgy van is, erős akarok lenni a te kedvedért, olyan erős, a minővé csak a szeretet teheti az embert, nemcsak a férfit, hanem az asszonyt is. Azt akarom, hogy a rab Wesselényi ne halljon siralmas dolgokat feleségéről. Ezt akarom és megtartom fogadásomat!

Olyan csendes, szelid volt a beszéd, de több erő, nagyobb hősiesség nyilatkozott benne, mint hatalmas férfiak nagyhangú beszédében.

A szelid asszony arca, melyet megviselt a fájdalom, ebben a pillanatban felmagasztosult. A jósnak csodálatos melege áradt ki a könnyet hullató szemekből, mintha jobb időknek reménye, mint áldó napsugár hullott volna reá.

A vasember ennek a dicső asszonynak láttára megrendült, mert százszor oly nagynak tűnt fel az ő bűne; megrendült és mégis eltelt nemes büszkeséggel, hogy ilyen felesége van.

A két kis koporsót letették a kastély szomorú sirboltjába.

Akkor Wesselényi visszatért Kolozsvárra komoran. A vasember újra vasemberré lett. Ennél több kegyelmet nem kér és nem fogad el, ha összeomlik is felette a német börtön.

A zsbói kastély árván maradt, úrnője pedig összekulcsolta két kezét és imádkozott:

- Te jószágos Isten, ki felfogod ügyét az elhagyottaknak, viseld gondját édes hitvesemnek, kinek erős szívébe te adtad a jószág és nemesség mellé a haragos, féktelen indulatot. Adj nekem, gyenge asszonynak is erőt, hogy a mit szívemben hordozok, teljesítem híven.

Igy imádkozott a zsbói kastély árván hagyott úrasszonya.

Künn pedig az égen viharos szél kergette a sötét felhőket, ki-kisütött a nap s résztvevő pillantása szivárvány alakjában szelte keresztül a menny boltozatát.

IX.

A VASEMBER EGYETLEN BARÁTJA.

Kufsteinba vitték Wesselényit.

Előtte is, utána is sok magyar fogoly ismerte meg ezt a várat, nem is a várat magát, hanem egy vagy másik börtönczelláját.

A bécsi kormány ezeket a szűk, sötét dohos levegőjű kőkalitkákat tartotta a legalkalmasabbnak arra, hogy erősen buzgolkodó hazafiakat vendégeikül fogadják. Elég volt néhány keserves esztendő, mit ilyen tanyán eltöltött a magyar fogoly, a szabadság levegőjéhez hozzászokott magyar, hogy lelkileg betegen, testileg nyomorékká téve hagyja el.

A kufsteini parancsnokhoz ilyen parancsral vitték Wesselényit:

- Nem kell kimélni, mert egyike a legnyughatatlanabb vérű magyar lázadóknak, ki magával a felséges császárral is szembe mert szállani. Akkorra kell majd a kiméletet fentartani, mikor majd a börtönélet sanyarúsága egykissé megtöri a makacsságát, mikor megpuhul és alázatosan könyörög, mint az eddigiek cselekedték.

A kufsteini vár mogorva börtönőrei igen jól értettek ahhoz, hogy miképpen kell megpuhítani a büszke magyarokat. Daczosak azok eleinte mind. Igazságtalansággal vádolják a magas bécsi kormányt, nem akarnak hallani alázatos könyörgésről, de eltelnek a nyomorúsággal, rossz levegő, hitvány táplálék, az egyedüllétnek rettenetes rémei kiölik belőlük a büszkeséget, elhallgattatják az önérzetet. A haragból nemsokára siránkozás lesz; kérnek némi enyhítést,

napjában kikivánkoznak a szabad levegőre. Megtámadja őket gonosz betegség és ha szenved a test, akkor a lélek sem maradhat erős.

Ez a sors várt Wesselényire.

Knuff Joachim börtönőr, kinek sok magyar fogollyal volt már életében dolga, valóságos gyönyörűséggel gondolt arra, hogy azt a szélesvállú, büszke tekintetű urat miképpen fogja majd ő oroszlánból engedelmes báránnyá változtatni.

A főbörtönőr elmesélgetett neki egyet mást az új rabról. Elmondotta, hogy minő rettentő testi ereje van, mennyi hihetetlen dolgot követett el a maga mulattatására, mások bosszantására és rémítgetésére. Azt is elmondta, hogy egyik vád, melyet ellene emeltek: a németek gyűlölete...

- Úgy, hát a méltóságos rab úr gyűlöl minket - mormogta Knuff Joachim.

- No lám, ezt jó volt megtudnom. Bizony jó. Eddig ő háborgatta az embereket, ezentúl majd neki jut ki a bosszantásból. Haj, milyen ritka öröm lehet az, ha ilyen rettenetes óriásnak a tehetetlen haragját nézheti az ember a vasrostély mögött.

Mikor először ment be a kis czellába, melynek semmi néven nevezendő szobaformája nem volt, világosság is csak a folyosóra nyíló czellaajtónak négyszög ablakocskáján vetődött be néha: kihívólag nézett a magyar rabra, csúfolódva kérdezte tőle:

- Remélem, jól érzed magad nálunk.

Tegezte, mintha valami szolgálával lett volna a dolga.

- Nézz ide, itt van az ágyad.

Három szál deszkából összerótt alkotmány volt az, a fej számára való rész egy kissé magasabban állott.

- Ez lesz ágy is, szék is, asztal is; mert itt nálunk nagyon kevéssel be kell érned. Nincs nálunk puha párnás szék, selyemkanapé, pehelytollas ágy. Ez az ólom-kancsó arra való, hogy igyál belőle vizet, ha megszomjazol és ha lesz benne víz. Néha nem találsz benne vizet... hehehe!..., mert nincs mindig időnk, hogy hozzunk vizet... hehehe!... Bort nem kapsz, de kenyeret igen, hanem épen olyan sokat nem, mind gondolnád... Mit szólsz a vendégszeretetünkhöz, magyar?

Várta Knuff, hogy a csúfolódó szavakra indulatosan felel a rettenetes báró; várta, mert mulatni akart a vergődésen, hogy a többi őrnek elmesélje s azok is röhögjenek rajta.

Hiába várta. Wesselényi rá sem nézett. Talán nem is hallotta. Olyan volt az arca, mintha ércből öntötték volna. Meg sem rándult.

Mikéntha pajkos gyermekek fűzfavesszővel csapkodták volna a megbarnult sziklát és az tűri békésen. Gyöngé csapkodás az, le nem válik a szikla hátáról egy árva kavicszemecske sem.

Boszankodott Knuff, hogy szapora beszédének nem látta semmi hatását.

- Büszkének látszol. Talán valami nagy úr voltál, mielőtt ide költöztettek... Ugyan mire való a büszkeség? Itt nálunk a lónyúzó cigány és a báró egészen mindegy. Itt én, Knuff Joachim, kinek az apja varga volt, nagyobb úr vagyok. Azért jól tennéd, ha nem fordítanál hátat, hanem nyájasabban néznél reám.

Beszélhetett Knuff, nem kapott rá választ.

És a rabórzásban megöregedett német már első naptól kezdve görbe szemmel nézett Wesselényire.

Összeszedte furfangos elméjét, hogy mindennap találjon ki valami bosszantót. A legkeményebb kenyeret vitte neki, a legrosszabb hig levest. Szóval nem támadta meg, mert belátta,

hogy hiába koptatja a száját. De sohasem mulasztotta el, hogy görbe szemmel ne nézze, a tálat olyanformán tette a deszkaágyra, mintha nem embernek, hanem kutjának dobná oda a táplálékot.

Az is csak két hét múlva jutott eszébe, hogy bevigyen a czellába egy katonát, aki azt kiséperje.

Wesselényi ekkor szólalt meg először:

- Hagyják a czellát úgy, amint van, nem akarom, hogy kisöpörjék.

Tágra nyitotta a szemét Knuff. Ez sem történt még, hogy a rab ne engedje meg a czella kisöpprését.

Ilyenformán dünnyögött:

- Ha azt akarod, te vasfejű magyar, hogy néhány esztendő alatt porban fulladj meg, én azt sem bánom.

És gyúlt a por, gyúlt rettenetesen. A finom rétegek egymásra halmozódtak. Napról-napra emelkedett a padló, mintha egy titkos kéz a földet közelebb akarta volna vinni az alacsony mennyezethez.

A finom porszemek egymás mellé sorakoztak. Nem bolygatta meg a szellő, csak a rab főúrnak sulyos lába nyomta itt-ott lejjebb, mikor szűk ketreczében fel és alá sétált.

És még valaki vont utat a felhalmozódó porban: egy hamvas-szürke egérke. Vékony gyalogösvény vezetett az egyik szögletből a deszka-ágyig, addig, ahol a rab úr szokott üldögelni.

Ez a hosszúfarkú, hegyesorrú, élő állatocska, melyet egy lábdobbantással elriaszthatott volna a rab, igen boldog napokat élt addig, a mig Wesselényinek volt a lakótársa.

Ők ketten hamar megbarátkoztak.

A savanyú rabkenyér beléből mindig jutott morzsaebéd az egérnek. Olyanná lett nemsokára, mint egy kezes bárány. Akár a tenyeréből etethette Wesselényi.

- Jer, kis jószágom, beszéljünk mi ketten - mondogatta keserűen jókedvvel. - Lásd, én nem félek tőled, mert ahhoz mégis nagy volnék, hogy megegyél. Legfeljebb a sarumon rágódhatnál, de az is kemény falat volna neked.

Az egér mozgatta a farkincáját, szedegette a morzsát. Ha beszélni tudott volna, talán elmondja a magyar rabnak:

- Te óriási nagy kétlábú egér, te igen jó vagy, sokkal jobb, mint a másik kétlábú egér, a melyik előtted volt az én lakótársam. Az dobogtatta a faágyat, ha meghallotta, hogy ropogtatok valami hulladék-ételt. No meg akkor nem is gyakran találtam körülötte ételmaradékot, mert az mind megette. Nyugtalan egér volt az, éjjel hánykolódott ide-oda a kemény ágyon, sokat sóhajtozott, sirt... Ha bejött a majomképű börtönőr: olyan siránkozó, alázatos hangon beszélt, hogy még én is megsajnáltam, pedig nem volt sok okom reá. Egyszer aztán könyvet hozott neki a börtönőr, abból olvasgatott, míg a szűk világosságból tartott. Mihelyt sötét lett, letette a könyvet az ágyára. Én éjjel ezt a könyvet rágni kezdtem, mert nagyon éhes voltam. Akkor a gonosz nagy egér felém csapott és megütötte a farkamat... Te jobb vagy, mint ő, téged a világért sem zavarnálak éjjel.

Zsibó egykori urának jól esett az egér barátsága. Az elhagyatottság bús perczeiben ez a ficzánkó egérke mentette meg őt a lelki megháborodástól. Ez juttatta eszébe, hogy a sötét czellán kívül egy sürgő-mozgó nagy világ van tele sok... sok egérrel, egyiknek van négy lába, másinak kettő... egyiket hívják egérnek, a másikat embernek.

Azok a nagy világban élő egerek is törik magukat a mindennapi kenyér után, azok is félnek a veszedelemtől, azok is örvendenek a kenyérnek. A világot teremtő, a világot fentartó és a világot szerető Isten adja az örömet, védi meg a veszedelemtől.

Ugy érezte magát az egykor hatalmas, erős úr, hogy végtelenül jól esik az embernek, ha szívét fölemeli Istenhez, imádja az ő nagyságát.

Wesselényi Miklós, a czellába rekedt egérnek barátja, mindennap imádkozott azért az elhagyott szegény asszonyért, ki a zsigódi kastélyban várja férjének megszabadulását... Várja... várja, olyan epedve várja...

Te kis egér, keresd fel mindennap a te jó barátodat, ugrándozzál, örvendezzél a morzsáknak és járj kedvében: Okos szemedet emeld fel hozzá; czinczogj neki, kis egér!

Lásd, minap is, hogy a por belepte vékony ösvénykédet, az a jó rab úr lehajolt a földre, mutatóujjával kiegyengette utadat, hogy akadály nélkül juthass hozzá.

X. „EGY KUTYA MAGYART HOZTAK.”

Teltek a napok örök egyformaságban, lassan és kínosan. Más embert addig lesorvasztott, beteggé tett volna a rabság, vagy legalább megpuhított volna. Más ember eddig remegve várta volna Knuff Joachimot, hogy emberi arcot lásson, emberi hangot halljon, ha gorombát is.

Wesselényi nem.

Egyszer Knuff boszantásból a Montecucculi német generális könyvét dobta oda az ágyra, hogy olvasson a magyar rab valamit.

- Ebből megtanulhatod, hogy mennyire kell a híres magyar vitézséget becsülnöd. Olvasd, ha tudsz németül valamit, ha nem tudsz, legalább nézd a betűket.

Wesselényi kirugta a lábával a czellából.

Knuff vérvörös arcczal támadt reá:

- Ezt megkeserülöd, nagy úr. Nem szoktak így bánni Knuffal. Ha a jóért rosszal fizetsz, te lásd a többi.

Penészes kenyér jutott Wesselényinek, vizet egész nap elfelejtettek vinni. Amit hoztak, az is poshadt, rossz ízű volt.

Knuff úr, a derék börtönőr telve volt panasszal, ha felügyeletes tiszt, vagy a kufsteini parancsnok tudakozódott Wesselényi felől.

- Soha olyan emberrel nem volt dolgom. Néma és durva. Ötször sem hallottam a hangját. Nem lágyúl, olyan kemény, mint a kő. Bámulom az egészségét, nem árt annak még Kufstein sem, hamarabb meghalnék én ezen a jó koszton, mint ő a rabok ételén. Egy szóval nagyon veszedelmesnek tartom, kedvezni meg hiába akarnának neki, mert nem fogadja el.

Mindazonáltal a felügyeletes tiszt megparancsolta, hogy jobb és több ételt vigyenek neki, mert erre nézve felsőbb helyről érkezett parancs.

Egyszer-kétszer megtette Knuff, hogy szép darab főtt húst vitt be neki, jobb kenyeret, de nem volt egy köszönő szava sem a makacs rabnak. Észre sem vette, vagy legalább úgy tett, mintha észre sem venné.

- Nem látod, hogy jobb a kosztod? Te ugyan háladatlan ember vagy. Nem vagy érdemes a kiméletre.

Megint a réginél maradt.

Egyszer, mikor a rab czellájának vasrostélyos ablak nyílásánál állva kinézett a folyosóra, hát össze-vissza beszédet hallott.

Szokatlant, mert magyar hangok is vegyültek a német közé

Azóta, hogy abba a sötét fészekbe zárták, az első magyar szó volt. Nagyon meghatotta. Soha olyan édesnek nem tetszett előtte, mint most.

Szerette volna tudni, hogy mi a neve szerencsétlen honfitársának, akire olyan sors vár, a minő neki jutott osztályrészül. Épen czellája elé ért egy csomó kulccsal Knuff Joachim, egy korsó vizet is vitt.

- Mi ujság? - kérdezte a börtönőrtől.

Knuff reá nézett, elröhögte magát és diadalmasan szólott:

- Megint hoztak egy kutya magyart!

Többet nem szólhatott, mert Wesselényi villámgyorsan kinyújtotta a karját a vasrostélyok között, mellen ragadta Knuff Joachimot, iszonyú erővel fölemelte és egyet lódítva rajta, lelökte egyenesen a meredek lépcsőnek, mely a föld alatt lévő börtönökbe vezetett.

Egy tompa zuhanás hallatszott azután.

A rab főúr keresztbe fonta mellén a kezét és egykedvűen nézett ki az ablakon, mintha épen semmi sem történt volna.

Látta, hogy két katona ölben viszi föl Knuff Joachimot, aki siralmasan nyögött.

Rögtön jelentést tettek az esetről a parancsnoknak, aki szigorú vizsgálatot rendelt. Fölvezették Wesselényit a kihallgató terembe. Vasat verettek kezére, lábára, sötétebb czellába vitték. A vallatásnál néhány szóval felelt:

- Megbüntettem, mert kutyának szidta a magyart.

A német tisztek összeránczolták homlokukat, a parancsnok szívére kötötte parancsoló hangon, hogy tartsa a császár embereit nagyobb tiszteletben, mert ha így folytatja, egész életére itt maradhat, pedig úgy látszik, valaki nagyon szívén viseli megszabadulását.

Ki lehetett az a valaki?... Nem kellett sokáig tünődnie azon a rabnak. A sötétebb czellában, kezén-lábán vassal, annak a valakinek napsugaras alakja lebegett lelke előtt.

Látta a hitves szelíd arcját, hallotta biztató hangját. Mig szeme belemélyedt a börtön sötétségébe: a hatalmas embert megrezzentette szívének dobogása.

Gondol valaki reá, ki akarja szabadítani...

Ő az, ő az, életének jóságos angyala!

XI.

A MIKOR A GYENGE NŐ ERŐS FÉRFIÚVÁ LESZ.

Mit csinált ez idő alatt Zsibó úrasszonya?

Ó, ha volna erőtlen tollamnak annyi bűvös-bájjos színe, hogy megfesthetném alakját ennek a dicső asszonynak hozzá méltóan! Ha volna gyöngye tollamnak annyi ereje, hogy az ő lelki nagyságát maradandó példaképül odaállíthatnám jövőidők asszonyai elé! Ha elmondhatnám lelkesítő szeretettel: minő igaz, minő hűségese feleség vala a zsibói bánatos asszony...

A gyöngye virág, mely hozzá támaszkodik oltalmat keresve az izmos fa törzséhez meghajlik, eltörik, ha mellőle erőszakos kéz kivágja a büszke fát, de Wesselényi Miklósné, a férjét és gyermekeit vesztett feleség és anya, két örökké élő forrásból merített új erőt a nagy küzdelemhez: a vallásból és a szeretetből.

Ezek istápolták fel őt, ezek vigasztalták meg őt. Ezek ébresztették fel benne a kötelesség tudatát.

Nem felejtette el férjének tett fogadását. Éjjel-nappal előtte lebegett a kétségbeejtő pillanatban indulatosságáért bocsánatot kérő férj. És hozzá kezdett a nehéz munkához.

A zsidói tündér helyettesíteni akarta az uralkodásra termett zsidói urat.

Fölkelt hajnalban, utána nézett a nehéz gazdaságnak. Ő keltette fel a lustább cselédeket, kik szívesen elheverészték volna, míg a nap sugarai verik ki szemökből az álmat.

Kiadta a parancsolatokat szeliden, de határozottan. Kiismerte a legmegbízhatóbb cselédeket, s azokat bizta meg a többire való felügyelettel. Fölkereste a szántókat, kaszálókat, meghallgatta az arató leányok vidám énekét. Örködött a munka felett; dicsérte a szorgalmasokat, megdorgálta a henyéket. Csodálatosan értett ahhoz, hogy miképpen kell a kedvetleneket nagyobb buzgóságra serkenteni, a serényeket pedig serénységökben megtartani.

Azoknak a zselléreknek, kik a zsidói uradalomhoz tartoztak, sohasem volt jobb dolguk, mint az alatt, míg a kastély ura Kufsteinban raboskodott. Ha betegség leverte egyiket-másikat a lábáról, meglátogatta szegényes kunyhójában a méltóságos asszony, vigasztalta jóakaró szóval, juttatott a kastély konyhájáról izletes falatokat a betegnek, küldött hozzájuk doktort, elejét vette a bajnak, siettetett a felgyógyulást. Áldva-áldották a kegyes úrasszonyt, édes örömet mentek úr dolgára. Ha valamelyik zsellér rossz akaratból elmulasztotta, reá támadt a többi. Isten ellen való véteknek tekintették, hogy ilyen jó asszonyt megrövidítsenek.

No de, ha akarták volna, sem tehettek, mert minden zsellérnek fölírta a nevét meg a napok számát, melyet az uraság szolgálatára kell fordítania. Sem kevesebb, sem több nem jutott egyre, mint amennyi kellett.

Ha szűken volt a termés, a szegényebbeknek elengedte azt a részt, a mivel az uraságnak tartoztak, sőt az uradalmi magtárból egy-egy véka életet adatott a megszorúltaknak.

És az ilyen érdemetlenül jövő segítség esett legjobban a szegényeknek. Az úrasszony érző szíve olyan volt, mint a jótékony meleget terjesztő nap, mely ezer meg ezer emberre árasztja sugarait.

A gazdatisztek, kik a nagy uradalom gazdasági dolgait intézték, minden három hónapban leszámoltak az úrasszonynak. Számadást csinált mindenről. Tudta, mi a jövedelem, tudta, mi a kiadás. Reá jött olyan hibákra és mulasztásokra, melyeket egyik-másik gazdatiszt évről-évre takargatott, óvatosan rejtegetett, amiről Wesselényinek sejtelve sem volt. Mert a hatalmas úrnak legfőbb gondja a világhírű ménes volt, e mellett a gazdaságnak egyéb ágát nagyobb-részt elhanyagolta. Sok ezer forint kára volt ebből évenként.

Csodálkoztak a gazdatisztek, hogy a nemes úrasszonynak minden aprólékosságra kiterjed a figyelme.

Eleinte azt hitték, hogy a rabságban sínylő báró tudósítja őt időnkint arról, hogy miképpen vezesse az uradalom ügyeit.

Egyik-másik azt remélte, hogy míg Wesselényi távol lesz, azalatt nyílik majd bő aratás, megtöltik a zsebüket sok eltagadott birka, tulok árával. Egyezsége lépnek a kalmárokkal, s ha az uraságnak jut valami a jövedelemből, jut nekik is, még pedig a jobbik fele.

Bizony nem így történt.

De ugyan ki lehet a nemes úrasszonynak a tanácsadója?

Ha megfigyelték volna azokat az ablakokat, melyek a zsidói úrnő szobáiból nyíltak az udvarra, gyakran az éjjeli órákban is világosságot láttak volna ott.

A legutolsó zsellér is nyugalomra hajtotta fejét a nehéz napi munka után, hiszen becsülettel reá szolgált, de Wesselényi Miklósné fenn virrasztott az író asztalnál.

Más úriasszonyok feje avval volt tele, hogy minő ruhát csináltassanak a bálra, mely Kolozsvárott léssen ritka pompával; vagy azon töprengtek, hogy mivel töltsék el az unalmas téli napot, jön-e zivataros hófergetegben vendég a kastélyukba?

A kis tündér fehér homlokát nehéz gondok ránczai barázdálták keresztül, megtelt előtte a papiros számokkal. Két hosszú oszlopsor képződött belőlük. Összeadta, kivonta. Az egyik azt mutatta, hogy mi volt eddig a jövedelem, a másik azt, hogy mi volt ebből a költség.

Ime, kiderült az arcz, a számok el kezdetek ékesen beszélni. Azt mondták:

- Lám, jól gazdálkodtál eddig, te tapasztalatlan kis gazda. Nem apadt a vagyon, hanem szaporodott. Nem sokkal, de mégis valamivel. Apadt az adósság is, ami a te nyakadba szakadt a terhes gazdasággal. Mi néma számok nem tudunk hizelegni, de nem is tudunk hazudni. Aki minket megbecsül és szeme előtt tart, azt mi megjutalmazzuk a magunk módja szerint. Te szép, munkás, szorgalmas asszony, meg tudtál minket becsülni, mindig tőlünk kértél tanácsot. Várj csak, tartogatunk mi a te számodra még nagyobb örömet is. Én, aki a bevételt mutatom, mind nagyobb és nagyobb leszek; én pedig, aki a kiadást mutatom, mind kevesebb; én pedig, aki az adósságot tartom számon, nemsokára érezni fogom, hogy már nem tart sokáig az életem. Nem fáj nekem a halál, mert tudom, hogy az embereknek én mindig csak szomorúságot szoktam szerezni.

Igy beszéltek a háladatos számok és a zsidói tündér arcza olyan nagyon meglegedett volt.

Mert higyjétek nékem, nincs nagyobb boldogság, mint amikor valaki érzi, hogy teljesítette híven a kötelességét; mikor érzi, hogy becsületes lélekkel dolgozott és nem volt hiábavaló az ő fáradozása.

Nézzétek, most egy komoly, nagy könyvet vesz a kezébe, azokba a gyöngéd kezekbe, Zsidó asszonya.

Nyilván valami költőnek könyve az, tele édes verssel, melyek az érzékeny szivekben fakadoznak fel, mint harmatgyöngyös tarka virágok.

Talán azért vette a kezébe, hogy elmulasson a lelke a nehéz napi munka után, mert bizony kell táplálék a szomszár léleknek is.

Nem verses könyv az, hanem egy sokat tapasztalt embernek a tanácsai, hogy miképen kell gondozni a nemes vérű lovakat. Ezeket a gyönyörű állatokat, melyeknek Zsidó híres tanyájuk vala. Szegény állatok most olyan elhagyatottak. Nincs itthon a mesterök, kinek ismerték a hangját, a kinek olyan vakon, olyan készséggel engedelmességek.

Azt tanulja a nemes asszony, hogy miképen kell az arab méneket ápolni, gondozni, mert nagyon kényes jószágok azok. Nem arra valók, hogy durva kocsisok agyonkínózzák örökös hajszoállással, hogy gazdasági szekérbe fogják és vontassák. Mit szólna ahhoz a rab úr, ha majd hazajön és kedves lovait elkényszeredve látja...?

Nehéz tudomány ez egy tapasztalatlan asszonynak, de a szeretet mindenható. Tanul... tanul, hogy kedvére járjon, hogy hasznára váljék édes urának.

És mikor elfárad, nagyon elfárad, akkor kezébe veszi a karos gyertyatartót, végig megy a szobák hosszú során, megáll ott, a hol férje lakott.

Minden butordarab ott áll a régi helyén. Nem engedte meg, hogy csak egyet is el mozdítsanak helyéből. Sorjában a falra aggatva vadászfegyverei, a puskapor tartó tülkök, az ezüst kürt, a vadászsípkák. Az asztalon heverték urának legkedvesebb könyvei. Egyik fel van nyitva. A nagy Zrinyi Miklósnak halhatatlan műve az, a melyben inti a magyarokat, hogy üzzék ki hazájukból a törököt, de ne a német segítségével, mert soha abban nem volt köszönet, ha a német segítette valamire a magyart.

A nemes úriasszony fájó szeretettel nézi az egyes butorokat.

Olyan üres most a szoba. Nem tölti be hatalmas hangjával a kastély ura, nem recseg lépte alatt a padló. Mind gyászolja őt, ami ebben a szobában, ebben a kastélyban van, de senki úgy nem, mint a kastély asszonya.

Pedig ime, ott áll a dolgozó asztal felett, teljes életnagyságban. Művész keze lehelt életet a vászonra. Az Wesselényi Miklós. A széles vállú, büszke, parancsoló tekintetű úr, kinek szive nem ismer félelmet, de sokszor megtelt pusztító haraggal.

Ezt a képet nézi Zsibó asszonya.

Szeretne beszélni vele. Azt szeretné megkérdezni, hogy idegen földön, keserves rabságban gondol-e reá? Nem lepte-e meg betegség, nem hagyta-e el türelme? Gondol-e reá olyan gyakran, mint ő... és megvan-e vele elégedve...

Bohó látománynál talán nem egyéb, de úgy tetszik a nemes asszonynak, hogy az úr szigorú tekintete őt nézvé, átváltozik szelíd galamb-tekintetté, hogy a zárt ajkak megnyílnak, mosoly játszadozik körülötte és édesen suttozja:

- Órangyalom voltál mindig, büszkeségem és erőm lettél most, hűséges asszony!

Nézzétek, amint imádkozik, mielőtt álomra hajtaná fejét. Van-e szebb, lelket emelőbb látvány, mint egy tiszta lelkű jó asszony, aki imádsággal búcsúzik el a naptól és imádsággal üdvözli a reggelt?

XII. A BÖRTÖNZÁR FELPATTAN.

Udvari tanácsos volt Ilonának az apja, ki állandóan Bécsben lakott. Mióta leánya, Wesselényi Miklósné, áttért a református vallásra, azóta egyáltalában tudni sem akart róla, pedig egyébként hízelt a hiuságának, hogy leánya a híres, nevezetes Wesselényi-családba jutott, mely sokkal régibb és hiresebb volt, mint a Cserey-familia.

Ilonának fáj, hogy apja úgy elidegenedett tőle. Megpróbálta többször kiengesztelni, de a makacs öreg mindig hidegen elutasította magától.

Azért történt ez, mert a túlságosan udvari levegőhöz szokott Cserey Farkas félt, hogy szemet szúr az udvarnál, ha jó barátságban van vejevel, a nyugtalan természetű Wesselényi Miklóssal, kit - amit láthattuk - nem igen néztek jó szemmel odafenn a császári városban.

Apa és leánya között jó időre megszakadt az összeköttetés.

Mikor Wesselényit elfogták, akkor félretett a jó feleség minden egyéb tekintet és előbb levélbe kereste fel apját.

A gyermeki szeretet megható hangján irt hozzá. Kérte, hogy ne haragudjék reá, hiszen ő sohasem volt háladatlan rossz gyermek. Bocsássa meg, ha akaratlanul kedve ellen tett valamit. Tudja, hogy minő szerencsétlenség érte őt, de azt nem tudhatja, mivel mindig Bécsben élt, hogy az ő férje nem olyan bűnös, minőnek őt odafent látják. Ellensége vádolta be, nem hallgatták ki. Nem rosszaság, hanem indulatosság vezette arra a tréfára, melyet a gorbói gróf ellen elkövetett. Azért hallgattassa el szívében az ellene támadt haragot, legyen segítségére elhagyatottságában. Használja fel Bécsben az ő nagy hatalmát, járjon utána, hogy kinél esdekelhet férjeért.

Megható szép, okos levél volt az.

A méltóságos udvari tanácsos úr kelleetlenül olvasta el. Nem is volt inyére az egész dolog.

- Még csak az kellene - gondolta magában - hogy azért a tűzfejű Wesselényiért magamat keverjem bajba... Hm, könnyű az asszonyoknak mással kikapartatni a gesztenyét a tűzből... De én nem égetem meg miatta az ujjamat... Mit gondolnának Cserey Farkasról, ha a császári sereggel paczkázó Wesselényiért instanciázna...

Rövid volt és nagyon hideg a válasz, amit leányának irt:

- „Amit kértél, nem teljesíthetem. Rossz idők járnak az olyan emberekre, mint aminő a férjed. Sajnálom, nem tehetek semmit.”

Másodszor is írt, harmadszor is, írt tizedszer is. Válasz meg csak egy ment, az még az elsőnél is rövidebb volt:

- „Kár a tintáért, nem tehetek egy lépést sem!”

Többé sem írt aztán az apjának, hanem egyet gondolt és Bécsben termett. Elhatározta, hogy végigjárja a hatalmasokat, magához a császárhoz is elmegy.

A méltóságos udvari tanácsos úr nem kergette el az édes leányát, mikor bécsi lakásában meglátogatta.

- Ne vessen rám követ, apám, hogy hideg irásának dacára is fölkerestem. Idegen városban csak nem kerülhetem el apámat. Magyar asszony vagyok, a magyar emberhez jöttem egy kis útbaigazításért.

- Jól van, no, hiszen nem mondtam soha, hogy idegen vagy.

- A szeretetét nem kérem, mert...

- Hagyd el...

A mogorva vén emberre nagy hatással volt leányának látása. Másnak képzelte távolból. Tizenhat esztendeje elmúlt, hogy látta, akkor is csak rövid időre.

Olyan szelid, olyan nemes arcú volt, és olyan nagyon bánatos, hogy láttára akaratlanul is fölébredt benne az apai érzelem, melyet hosszas távolság meggyöngíthet, de a szívből ki nem írthat.

- Arra kérem, hogy vezessen el azokhoz, kik férjemért tehetnek valamit. Nem kegyelmet akarok kérni, hanem felvilágosítom őket, hogy Miklóst rosszabbnak ne lássák, mint a minő. Súlyosabb a büntetés, mint a minő a vétség volt.

- Irtad, gondolkoztam róla, de nehezen értik meg itt a te mentségedet, mert... no mondom, ha tudni akarod, miért...

- Mondja meg, apám kérem!

- Azért, mert nem akarják megérteni.

- Legalább megkísértem. Nyugodtabb lesz a szívem, ha mindent megkísértettem.

- Nem bánom... legyen! Ha kudarcot vallasz, ne tudd be nekem. Itt Bécsben nem úgy gondolkoznak az emberek, mint ti Magyarországon. Hosszú útja van a kegyelemnek, nagyon hosszú és nagyon bizonytalan. Arra ne is számíts, hogy egy-két kérő szavadra szabadon eresztik az uradat.

A mogorva udvari tanácsos megerőltette magát a szivességben.

Ismeretsége révén sok befolyásos úrhoz bejuttatta a leányát, sőt titokban maga is tett egy-két jóakaró szót a rab Wesselényi mellett, de ezt olyan formán tette, mintha némi rokoni kötelesség parancsolta volna, nem pedig a szive kívánta.

Igy aztán jó előre kikerülte a nehezteléseket.

Az állig begombolkozott miniszterek igen udvariasan fogadták Wesselényinét.

Fontoskodva hajtogatták a fejüket:

- Nehéz dolog, szörnyű nehéz, mert a mit Wesselényi Miklós elkövetett, az igen komoly megfontolóra való. Nem annyira a gorbói vár ostroma, mint inkább a felségsértő makacsság, mellyel ő a birodalmi sereg embereivel szembeszállt.

Egy másik nagy úr, kit szép szó mellett holmi becses ajándékkal is jóakaratra lehetett hajlítani, azt mondta:

- Nem épen lehetetlen, de türelemre van szükség, míg az ügy kissé elfelejtődik, s a felséges császár haragja alább száll. Én tudom, milyen felháborodással vett hírt a dologról. Várjunk még, asszonyom, türelmesen... Addig is talán, nagy nehezen, de mégis... majd módját ejtjük: ...talán kieszközölhetjük, hogy szelidebb bánásmódban részesüljön.

Az erőslelkű asszony ennek is örvendett, de még nem elégedett meg. A legbefolyásosabb miniszternek a feleségét látogatta meg. Asszonyi szív hamarább megérti az asszonyi szív bánatát. No meg a hatalmas miniszterek is szeretik feleségeiket s azoknak a kedveért talán irgalmasságot gyakorolnak egy rab magyar főúrral.

A bécsi grófné előtt valóságos hősiességnek látszott, hogy Magyarország távoli vidékéről elmegy egy magyar báróné, hogy férje megszabadításán fáradozzon.

Igérte, hogy mindent elkövet, ami tőle telik, mert az ő férje semmit sem tagad meg, ha szépen kéri.

Végre rászánta a fejét arra is, hogy a császárhoz megy.

Ha majd neki elmondja, hogy Wesselényi Miklós alapjában véve nemes szívű, de nem romlott, akkor leghamarébb jóra fordulhat a sorsa.

A császárhoz nem engedték be.

Nem azért, mert Wesselényi Miklós felesége volt, hanem azért, mert József császár betegen feküdt.

E miatt támadt Bécsben s a többi országokban nagy zavar. Tele volt mindenki várakozással. Olyan jelentéktelen dolog nem lehetett a kormányzó férfiaknak gondja, mint a minő Wesselényi szabadon bocsátása volt.

Némi reménnyel, de a régi bánattal tért vissza három hét múlva Wesselényiné Zsibóra, hogy újra írja fáradhatatlanul pártfogást kérő leveleit apjához, a hatalmasokhoz.

Minden szó, mindenik levél egy-egy kalapács-ütés volt, mely a rab főúr börtönének zárjára hullott.

Azt mondják, hogy az apró esőcseppek, ha szakadatlanul hullanak a kemény sziklára, kivájják azt...

Négy hosszú év után, - mert a szenvedésben hosszasakká válnak az évek - négy irtózatos év után azt az örömdetes hírt vette Bécsből Zsibó asszonya, hogy menjen Kufsteinba és - vigye haza a férjét.

Ez a pillanat megaranyozta a sok szenvedés miatt elárvult asszony szívét, megtöltötte színlitig boldogsággal.

Repültek a tüzes paripák, melyek őt idegen földre szabadságot hirdetni vitték... szabadságot hirdetni és haza vinni a férjét.

XIII. FILOZÓF HŰSÉGE.

- Szabad vagy, hazamehetsz!

Ha fel akarnád ennek a mondásnak igazi értelmét fogni, előbb végig kellene szenvedned a rabságnak rettenetes éveit; végig szenvedned úgy, amint Wesselényi Miklós.

Nemcsak szabadságát vették el neki, hanem ő maga dobta el magától a kegyelemnek apró kedvezéseit is. Túrt megalázást, éhséget, szennyet, elzárta a szívét az emberektől, magába fojtotta a panaszt, s a féktelen indulatnak is, mely felette oly gyakran uralkodott életében, csak egyszer adott szörnyű kifejezést.

Nem látott maga körül négy évig egyetlen arcot sem, mely kedvére való lett volna, a koldus-egeren kívül nem volt élő lény, kivel társalgott volna.

Igy akarta ő a kínszenvedésnek poharát fenékgig kiüríteni. Nem úgy, mint a gyöngé testű és gyöngé lelkű emberek.

Mikor meghallotta a vár-parancsnoktól, hogy immár szabad, mehet haza, megállott egy futó pillanatra a szíve dobogása, de nem árulta el, hogy minő érzelmeket kell eltemetnie.

- Valaki várja önt a másik szobában, báró!

Wesselényi átrohant a másik szobába, hogy azt a valakit lássa, ölelje, csókolja...

Még volt a vasemberben annyi erő, hogy megfojthatott volna egy dühöngő fenevadat, ámde ezt a valakit olyan kiméletesen, oly szent érzélemmel vonta széles keblére, mintha nem ember, hanem egy felmagasztalt szent lett volna.

Egy szó nem tudott ellebbenni ajakáról. Úgy telve volt a szíve, olyan csordúltig tele volt. Mintha kiapadt volna a könnye - sirni sem tudott, csak tartotta magához ölelve e földön legdrágább kincsét - feleségét.

Ne higyjétek ti, ha azt olvassátok, hogy valaki örömeiben el kezd cifra szavakkal áradozni. Gyarlóbb az okos ember fájdalma és öröme lázas pillanataiban az oktalan állatnál: sír és hallgat, vagy hallgat és sír.

Mielőtt elhagyta volna a kufsteini várat, húsz aranyat adott át a kapitánynak, hogy juttassa az ő derék börtönőrének Knuff Joachimnak a kezéhez.

Igen kötelességtudóan viselte magát vele szemben.

Ez a hús arany, melyet magyar ember ad, talán kedvesebb lesz előtte, mint a magyar ember volt.

Aztán haza... haza...

A szabad levegő hatalmasan dagasztotta szívét. Ugy érezte, hogy be tudná szívni mind, ami a magas égtől le a földig terjed.

- Megviselt, én édes uram a rabélet, de hála Istennek, meg nem tört. Azt hittem néha, hogy sohasem láthatlak meg, pedig éreztem, hogy meghalni sem tudnék a nélkül, hogy szabadnak lássalak.

- A te arcod is sokat beszél arról, Ilonám, hogy minő évek multak el, mióta német kalitkába zártak engem. Akarnám, hogy gonosz álomnak tekintsem, melyből a te szavad riasztott fel...

- Gonosz álom volt, melyről ébren és ezentúl boldogan még sokszor fogunk beszélni, Miklós, édes uram... Nagyon... nagyon elhagyatott voltam.

- Hát nem mentél anyádhoz Kolozsvárra?

- Nem.

- Mért nem? - kérdezte lány, szerető hangon Wesselényi.

- Nekem Zsibón volt a helyem. Ott tartott a hitvesi kötelesség.

- Nem engesztelődött ki anyád? Nem ment vigasztalásodra?

- Nem jött hozzám senki, nem is vágyakoztam senkinek a társaságára. Nem kellett nekem vigasztalás. Hát neked jutott-e vigasztalás?

- Én durva anyagból való férfiú vagyok, de te?

- Én a te feleséged vagyok.

Akkor még nem, csak később értette meg Wesselényi e szavaknak mélységes értelmét.

Végre megérkeztek.

Fel volt díszítve a zsibói kastély. Lobogók lengedeztek vígan a bástyák ormain, ünneplő köntösben várta a kastélybeli népség, fehérbe öltözött leánykák virágos bokrétával akarták fogadni; ékes beszédre köszörülgette torkát a jószágigazgató.

Nagy esemény volt Zsibóra nézve Wesselényi hazaérkezése, nagy ünnepség a kastélybeliek részére, kik a régóta nem látott úrnak indulatosságát elfelejtették a hosszú négy év alatt, csupán jóságára emlékeztek.

Hiába volt az ünnepi várakozás.

Wesselényi az udvarra begördülő kocsiból kiugrott és egyenesen az istállónak tartott.

Abban az istállóban várakozott reá immár négy év óta, legkedvesebb lova: *Filozóf*.

Gyönyörű sötétpej mén volt Filozóf, azoknak a fajtájából való, amelyek távol Arábiában vándor beduinoknak nemcsak szolgálai, hanem barátai is. Hűségesebbek a kutyánál, megértik az emberi szót, részt vesznek gazdáik örömeiben és bánatában; éber szemmel örködnék az éj sötétjében alvó uraik mellett; úgy röpülnek, mint a pusztának nekivadult szele, egy jelre, füttyre megállanak. Acélizmaik vannak, emberi okosságú tekintetők, büszkén hordozzák karcsú nyakukon apró fejöket - olyan szépek és olyan szokatlanul okosak.

Wesselényi maga nevelte Filozófit csikó korától fogva. Vad állat volt, a lovász-mestert is csak nehezen tűrte meg maga mellett, mintha érezte volna, hogy neki csak lovaskirály ülhet a hátán. Nem is maradt meg a hátán senki ember fia Wesselényin kívül, mert addig toporzékol,...

addig hánytá-vetette magát, míg vakmerő lovasa a földön hempergett s ő diadalmas nyertéssel tova száguldott, várva az urat, az ő egyedüli urát.

Az emberek néha egy-két esztendő alatt elfelejtik embertársaik hangját, összetévesztik arcát másokéval, és ime, ez az oktalan, szép állat, mihelyt meghallja a közeledő Wesselényi lépteit, fölkapja gyönyörű fejét, hegyezi fülét, nyihogni kezd.

A boldog gyermek örömujjongása ez, ki távolból jövő apját kitárt karokkal várja.

Mintha ezt mondaná:

- Eljöttél valahára Filozófhoz, a te Filozófodhoz, erős kezű, vastérdű uram?... Mindennap hegyeztem a fületem, mindennap reméltem, hogy meglátogatsz, megveregeted a homlokomat, szájamba veted a zablát, hátamra ülsz és repülünk ketten, hogy még a szél sem ér nyomunkba. Sokszor jöttek hozzám, gondomat viselték, de nem te... Jött egy szép asszony, a te feleséged, ő megrázta kedvesen az üstökömet, jól esett az nekem, de azért úgy nem örültem, mint most örülök, hogy téged láthatlak.

Egy hatalmas ugrással hátán termett kedves lovának Zsibó ura.

Úgy ült rajta, mintha úgy termett volna a ló hátán.

A kastély nyitott kapuján kiragadta Filozóf az ő gazdáját. Harapta az acélzablát, kevélyen fölemelte a fejét, szedte a lábát oly kecsesen, hogy csupa gyönyörűség volt nézni.

- Most én téged, édes uram, kiragadlak a világból és visszahozlak újra.

Bámult az ünneplő népség. Azt várták, hogy a négy éves rabság megváltoztatta urokat. Sajnálkozással beszéltek, mielőtt látták, hogy bizonyára nagyon elerőtlenedett, lesoványodott; vége lesz majd ezután a sok lovaglásnak, csöndes lesz a hajdan lármas zsibói kastély...

No bezzeg, nem úgy volt.

Ezt a vasembert nem törte meg Kufstein. Szívébe nem öntött gyöngeséget, izmaiból nem szedte ki az erőt, alázatra nem tanította.

Nézzétek az eleven zugó szelet, mely szárnyra kel, hogy bekalandozza a hegyes, völgyes vidéket. Reszketve hajlanak félre a fák lombos ágai, ijedten rebbennek fel a madarak. A ló patkója megdobogtatja a földet, izzé-porrá tördelőzik a kemény göröngy, csattog-pattog a kő szikrát hányva. Az árkok szélén pihenő békák beugrálnak a békanyálas tócsákba, neki iramodik a felriasztott nyúl... fut... fut, de utoléri, elhagyja Filozóf, a nagy öröm tüzes sárkánnyá változtatta. Dagadnak, tágulnak orrlyukai, meleg párát önt ki rajtuk, verejték - gyöngyök fakadnak szügyén, libeg-lobog hullámos sörénye és száz lónak ereje, villámgyorsasága gyűl a lábába. Óriási ugrásokat tesz, most az neki mind játék, véghetetlen gyönyörűség, mert azt viszi a hátán, kire négy esztendeig várt egy arab lónak csodálatos hűségével...

Tajték futja be kétfelől a zablát, tajtékos habrongyok szakadoznak testéről, végig cikázzák karcsú testét a dagadozó erek, de el nem fárad.

A jámbor zsellérek, kik látják a villámgyors vágatást, leveszik kalapjokat, úgy bámulnak utána az elrohanónak.

Nem lehet az, hogy Zsibó ura négy évig fogságban volt. Mese-beszéd az előtt, aki őt Filozófon látja.

Hogy kiveri a belső tűz az arcát, úgy lobog, mintha egész lelke lángot fogott volna. Hús szellő félve legyinti. A szülőföld édes levegője tágítja tüdejét.

Hagyjátok őt, hadd gyönyörködjék a szabadságban, hiszen tudjátok, hogy mennyire szereti ő a szabadságot, azt is tudjátok, hogy milyen sok ideig kellett beérnie a börtön levegőjével.

Hogy reszkettek a hű állatnak térdei, mikor végre megállította gazdája egy gyöngye szorítással a kastély udvarán.

- Isten hozott nálunk, erős gazdám! Nem voltál te Kufstein rabja soha. Örökké velünk voltál, ime csak egyet szaladgáltam veled a te birtokodban, Isten hozott.

Hires Wesselényi Miklós, kinek könyét nem látta feleségén kívül más halandó ember, reá borult a hű állatra, átszorította nyakát s elérzékenyülve így szólott lovához:

- Filozóf, te kibékítettél engem sorsommal!

XIV. A ZSIBÓI RÉGI NAPOK MEGÚJULNAK.

Napról napra nőtt a Wesselényi csodája. Nem azt várta ő, a mit talált. Úgy hitte, hogy négy esztendő alatt sok mindenből kifosztották tisztjei, kik az ő távolléte alatt szabadon garázdálkodhattak.

Azt is tudta, hogy őt nem minden szolgája szereti, mert gyakran igen szigorú volt velök, legfőképpen pedig olyankor, mikor a harag vagy kedvetlenség uralkodott felette. Azt is jól tudta, hogy bár nagy a zsibói uradalom, de voltak neki adósságai is, azok négy esztendő alatt bizonyára nem apadtak, hanem szaporodtak.

És mit talált?

A rozzant gazdasági épületek eltűntek s helyökben célszerűen épített új csűröket, istállókat látott.

Az istállók jászlaihoz kötözve békésen kérőztek keménycsontú, jó húsban tartott ökrök, tehenek. Szaporodott a juhnyáj. A magyar fajták mellé számos idegen faj került: gyapjasabbak, nagyobb fajták.

Mikor bejárta a legelőket, szántóföldeket; eltelt gyönyörűséggel a szíve, mert sok földjét, melyet ezelőtt négy évvel hasznavehetetlennek tartott: bevetve találta. És úgy látszik: azok a hajdan terméketlen földek nem lesznek háládatlanok.

Az erdők mesgyéjén hatalmas rakás felvágott fa állott sorjába rakva. Két-három helyt is téglavető cigányok dolgoztak.

- Hé, dádé, kinek a számára vetitek ti a téglát? - kérdezte, mert ennek négy évvel ezelőtt se hire, se hamva nem volt.

- Csókolom kezsit, lábát, miltóságos uramnak, ezst bizony a méltóságos Wesselényi uraságnak vetjük. Két estendi óta csináljuk a fáin, finom cserepet, téglát. Értünk mi ehez.

- Honnan kerültetek ide?

- Kerilni nem keriltünk, miltóságos uram, hanem hozsni hozstak sép Satmár vármegyiből. Onnan kerített minket egy sátoralja csigányt a zsibói miltóságos asszony, aki finom, jóságos úri asszonyság, hogy azs Isten is megáldja... Sok ezser téglát vetink mi egy nyáron. Nem hiába esszik mi a kenyeret, úgy-e igaz rajkók?

A rajkók erősen bizonygatták, hogy szent igazat mond a dádé.

Ezt is hát a felesége csinálta.

A nagy park, s a tágas erdő széles fái közül, hol sűrűn állottak, kivágatta a derekabb fenyűket, zsindey készült belőlük. Gyaluból fogadott ácsokat, kik jól értettek a zsindey hasogatáshoz.

A szép gazdasági épületek így teltek ki az uradalomból.

A hatalmas magtárak hombárai sem voltak üresek. Jócskán volt még a tavalyi termésből. Nem kellett hirtelen pénzzé tenni, mert nem sürgette senki a méltóságos asszonyt, hogy fizesse már az adósságot.

Lefizette ő azt négy esztendő alatt mind.

Hát még a híres ménest minő példás rendben találta. Aki őt ott a legalázatosabb tisztelettel köszöntötte, az a bizonyos angol lóidomító mester vala, kit tőle a gorbói gróf elcsalt.

- Itt vagy megint, angol?

- Visszakiváncoltam és a méltóságos asszony kegyes volt, visszafogadott. Többé már nem hallgatok csalogató szóra, mert elég volt egyszer megjárnom. Hű leszek a szolgálatban és pontos, ha megtart méltóságos báró ur?

- Azt mondtad, hogy feleségem visszafogadott.

- Úgy van, de csak addig maradhatok itt, míg méltóságod kívánja. Ha ma küld el, rögtön el kellennem. Ezt kötötte ki a méltóságos asszony.

Wesselényi elgondolkozott.

- Minő finom lelke van egy asszonynak! - tünődött magában. - Még arra is gondolt, hogy az én akaratom ellen ne legyen, de azért hasznomra válják minden cselekedete. Erős a lelke, erősebb, mint egy megpróbáltatásokra termett férfiúé, de gyöngéd és jó, ebben van a legnagyobb ereje.

- Nálam maradhatsz, de azt tudd meg, hogy a hűség mindenképp felett való.

Wesselényi nem tudta szavakban kifejezni hálóját felesége iránt. Csak a kezét csókolta meg hévvel, csak ennyit mondott neki:

- Büszke voltam reád mindig, édes feleségem, ezentúl csodállak, mert amit te tettél, az minden emberi képzeletet felülmúl.

- Nem nekem, csupán magadnak köszönheted, Miklós - felelt szeliden a zsebői tündér meglepedéstől ragyogó arczczal. - A te szereteted tanított meg arra, hogy miképpen kell dolgoznom, a te példád állott előttem.

Több szó aztán nem is volt erről közöttük. A szeretetnek és tiszteletnek kapcsa még jobban egymáshoz fűzte ezt a két, egymástól nagyon különböző lényt.

Maga a megtettesült férfias erő volt Wesselényi; maga a megtettesült jóság a felesége. A férj indulatos és türelmetlen; az asszony engesztelékeny és türelmes. A vasembernek sok ellensége támadt, kiket a hitves szeretetreméltó kedvessége szokott rendesen kiengesztelni.

De abban megegyeztek mind a ketten, hogy embertelen cselekedetre képtelenek voltak, nagylelkűségben vetélkedtek egymással; végtelen szeretettel csüngtek a magyar nyelven s idegent nem majmolva otthon érezték magukat a magyar hazában.

Zsebón a báró visszatérése után nemsokára kezdődött a régi vidám élet. A szomszéd urak - a gorbói gróf kivételével - rendre mentek, hogy üdvözöljék a fogságból kiszabadult Wesselényit.

Az egykori mulatótársak voltak azok, kiket nemcsak a házi gazdának bőkezűsége vonzott, hanem az ő társaságának varázsereje is. Mert jól tudták azt a szomszéd urak, hogy a különös

természetű Wesselényi, ha kedve úgy hozta magával, mindenkit elragadott okos, lelkes beszédével. Tüzes lelkű magyar volt, vele született a szónoklás művészete, volt tudománya is hozzá, mert szívesen forgatta a tudós emberek könyveit, sokra becsülte a költőket, szívesen fogadta a zsbói udvarban, buzdította őket az édesanyanyelvnek kiművelésére.

Mondogatta néha:

- Ti pennaforogató magyarok, nem is tudjátok, milyen nagy hasznára lehettek ennek a szegény nemzetnek, csak ti ne csüggedjete el. Egy szál ősi kardnál többet ér néha egy becsületes, szorgalmas toll, mely végig szánt a papiroson, gyöngysorokat termel, dicső gondolatok az író vetésének kalásza.

Jöttek messze földről kíváncsi főurak, idegen hazából, hogy megcsodálják a híres, nevezetes zsbói ménest, mely jó hírében folyton gyarapodott. No meg kíváncsiak voltak arra a különös emberre is, ki csodákat művel a lovakkal.

Zajos, néha lármás és féktelen mulatozások tanyája lett a zsbói kastély.

Napokig tartott a vadászat. Fölverték a nyugalmas erdők némaságát, tülkök riváltak, loholt a kutyák falkája, buzgólkodtak a hajtók, horkantak a meghajtott paripák. Csengett a kupa a vadászlakomákon. A vendégek nem fogták ki a vendégszeretet dicsőítéséből, mely Zsibón ekkor élte arany napjait.

A szelid úrasszony megmaradt továbbra is a maga csendes, áldásos foglalkozásában. Nem tett soha szemrehányást férjének, csak egyszer szólott így:

- Nem árt-e meg a sok mulatozás, férjem?...

Wesselényi mélyen belenézett az asszony szemébe és felelt komoly, csaknem bánatos hangon:

- Nagy oka van annak, ha lármás mulatozásokba vegyülök. Érzem, hogy tudnék okosabb dolgot is cselekedni, de nyomorult időket élünk. Háború nincsen, mégis zúg az ország az elégedetlenségtől. Országgyűléseket nem tartanak, hol megorvosolhatnák az ország sebeit. Várnunk kell, míg József császár jobb belátásra tér, s lemond arról az erős szándékáról, hogy Magyarországot németté tegye. Akkor majd félredobok minden haszontalan mulatozást és dolgozom a hazáért. Most hiába akarnék, nem sokat tehetek. Légy hát türelemmel. Ismered nyugtalan természetemet, én tétlenségben nem tudok élni.

- Csak ismét ellened ne támadjon a nyugtalan természeted, Miklós. Kerüld a vitatkozást az urakkal. Neked több eszed van, mint nekik együttvéve, de a véred is forróbb, mint azoké. Minap is aggódtam, hogy összetűzöl Kornis Balázsszal.

- Tréfa volt, nem több. Egy kis fogadás. Nagyon hánytorgatta, hogy ő nem ismeri a félelmet és én megígértem neki, hogy megtanítom reá.

- Miklós... Miklós! - intette a remegő asszony.

- No, kis galambom, meg ne ijedj, nem állok ki vele egy szál kardra, sem a kastélyát nem támadom meg, mint egykor a gorbói nyúl-grófnak. Lesz más eszközöm reá.

- Minő eszközöd?

- Majd megtudod holnap!

- Igérd meg, hogy mértéket tartasz!

- Te kis bohó asszony, ha az a te megnyugtatódsz szolgál, jól van, ígérem. Egyébiránt jó lesz megmondani a Kornis uram kocsisának, hogy készülődjék az útra, mert félelmet nem ismerő gazdája holnapnál tovább nem marad Zsibón.

- Miklós, én félek...

- Majd megtanúl holnap Kornis uram is... Hahaha!

Wesselényi jóízűen kaczagott. Ebből nem olvasható ki rosszat a felesége, mert hiszen akkor az ő férje nem kaczagott volna jóízűen.

XV. A VASEMBER TRÉFÁJA.

Ugy történt a dolog, hogy Kornis Balázs, kit mindenki egy kissé hányi-veti embernek ismert, megirigyelte Wesselényi hírért, nem szívesen hallgatta azokat a dicséreteket, a melyekkel a zsidói bárót vendégei elhalmozták.

Ő sem tartozott az ügyetlen lovasok közé, a kardot is hatalmasan forgatta, nyulat sem szalasztott el.

Egy vadászlakoma alkalmával nagyon felbuzdult Kornis uram és tüzes orczával kijelentette, hogy ő tiszteli, becsüli a házi gazdának sok rendbeli erényét, de két pej ménbe fogad, hogy bátorság dolgában kiállja vele is, akárkivel a mérkőzést, úgy a Királyhágón innen, mint túl.

- Áll a fogadás, Kornis uram! - veti oda a szót könnyedén Wesselényi. - Két legszebb lovam bánja meg, ha én kegyelmedet a holnapi napon nem tanítom meg arra, hogy mit tesz félni.

Tréfának vették az urak, nagyot nevettek rája.

Örültek annak a szép mérkőzésnek, melyből rájuk nézve semminemű veszedelem nem származhatik.

Másnap délelőtt megjelentek az urak a kastély udvarán.

- Fogjátok be Villámot és Szélvészt! - parancsolta a báró szolgálóinak.

- Melyik kocsiba?

- A legkönnyebbe.

- Kornis Balázs uram, meghívom kegyelmedet egy kis kocsikázásra. Nem tart sokáig, egy óra múlva itthon leszünk.

Kornis Balázs mosolygott.

- Akár délig is ellehetünk, ha úgy tetszik.

- No... no, majd elvállik - mondta a vasember, - előbb talán kóstoljuk meg, aztán folytathatjuk.

Csak kettő számára volt ülés a könnyű kocsiban. Vadonat új volt az, könnyű magában véve, de igen erős szerkezetű. Nem lehetett senkinek gyanuja arra, hogy a zsidói báró a földön akarja megszánkáztatni tavasz közepén vendégét.

A báró kezébe vette a gyeplőt.

Ágaskodtak a szilaj lovak, harapták a zablát, toporzékoltak, de egy tapodtat sem mehettek odább, mert Wesselényi keze uralkodott felettük. Mielőtt elindultak volna, a kastély ablakából alá csengett egy szerető hang:

- Miklós, számítok az ígéretedre.

A báró felpillantott és üdvözölte hitvesét.

- Nem tudunk mi félni, miért félnél te?

Neki eresztette a gyeplőt s a könnyű kocsi csak úgy repült.

- Megmutatom, melyik a legszebb része a zsibói határnak - veti oda tréfásan a báró.

- Akár a legrútabb részén hajtsunk keresztül. Mindegy az nekem.

- Néha a legszebbek is igen rúttá válhatnak. Attól függ, hogy minő szemmel nézzük, Kornis uram.

Eddigél csak mérsékelt ügetésben engedte haladni a Villámot és Szélvészt. Gyönyörűséggel nézte a pompás állatokat. Neki szegezték fejüket, szügyük emelkedett s lábuk - úgy tetszett - alig érte a földet.

- Ez a két ló harmadszor van befogva, de azért bátran rájuk biznám az életemet - mondta Wesselényi.

- Mondhatom, szépen tartják magukat.

- Még csak később gyönyörködhetik igazán bennök.

A hepe-hupás országuton, mely a kastélytól jobbra a legelők felé vezetett, csettentett Wesselényi a nyelvével, hanem az ostorhoz nem nyúlt. Elég volt ez a lovaknak. Iramodni kezdtek, mintha valaki rájuk ijesztett volna. A kis kocsi olyan volt, mint egy háborgó vizen ingadozó sajka. Egyik gödörből a másikba zökkent, rázta kegyetlenül a benne ülőket. Még annak is kellemetlen lehetett, a ki hozzászólt a legcudarabb utakhoz.

- Pompás út, nemde? - kérdezte Wesselényi.

- Megjárja; - felelte Kornis - mert nem akarta mutatni, hogy érzi a rázattatásnak kellemetlenségét.

- Nekem nagyon tetszik, mert az ember érzi legalább, ha végig siklik rajta, hogy testből és lélekből áll.

- Hogy-hogy?

- A lélek ilyenkor fölfelé törekszik, a test pedig minden huppanásnál lehúzza.

Zakatolt, táncolt a négy vasas kerék, forgott vakon, engedelmesen. Itt-ott jókora kövek kerültek a kerekek alá, köszörülték a vaspántos kerekek, nagyot rándúlt a szekérrúd, s még borzasztóbban ragadták a kocsit: Villám és Szélvész.

- Más útra térhetnének talán... - mondta Kornis uram.

- Meglesz, csak várjunk a sorára. Ettől az úttól úgy fel szoktak buzdúlni a lovak, hogy akár a Rákóczy-hegy tetejére is felragadnak.

- Kár volna a lovakért.

- Lónak is, embernek is csak öröme szolgálhatna, ha arról a hegyről zuhanva alá törné ki a nyakát.

- Már én amondó vagyok, hogy a nyakam még Rákóczy emlékénel is kedvesebb nekem.

Wesselényi szeme erőset villámlott e szavak hallatára, ámde azért szóra még sem méltatta.

Meredek hegy hátán vitt a szekérút, jobbra hegyszakadékok, szabálytalan árkok, sziklatöredékek voltak. Gyalog ember is csak óvatosan mehetett azon le, hát még kocsi, olyan kocsi, melybe a Wesselényi Miklós lovai voltak befogva.

Se kértett, se hallott a vasember, hanem egy hirtelen kanyarítással letérítette lovait az országútról, még pedig - jobbra.

Nevetve szólott az elképpendő Kornishoz:

- Kegyelmed megunta már a szélesebb utat, keressünk itt magunknak egy másikat.

Késő volt már, hogy Kornis Balázs tiltakozzék az istenkisértés ellen. Emberi nyugodt elmével nem tudta elképzelni, hogy ezen a borzasztó uton épkézláb lejussanak.

A Kornis uram szép piros arca nagy hirtelen megváltozott színében. Keze csak úgy akaratlanul reátévedt a szekér lócsére, közelebb húzódott Wesselényihez, meredt szemmel nézett le a mélységbe, melynek szélén egy ezüst szalaghoz hasonlóan húzódott a Szamos vize.

- Ma még lovastól megfürdünk a Szamosban, Kornis uram! - kiáltotta Wesselényi és kettőt nagyot csapott ostorával a lovak közé, azok neki vágtak a meredek hegyoldalnak.

- Hajrá, Villám... hajrá, Szélvész! - sivított a parancsoló hang és Wesselényi Miklós a lovak nyaka közé hajította a gyepőt, mellén összefonta két karját.

Mint a villám, mint a szélvész, oly feltartóztatlanul száguldott a két bőszült állat.

Nincs toll, a mely leírhatná, minő hajmeresztő száguldás volt az. Mintha egy vakmerő ember meg akart volna küzdeni a lehetetlenséggel; a halál torkába való rohanáshoz hasonlított, melyből emberi erő már nem mentheti ki az áldozatra szánt halandót.

Kornis Balázs belekapaszkodott a vasember derekába, lehúzódott az ülésről a kocsi fenekébe és kiáltozta:

- Végünk van!... Végünk van! Árvákká tette a gyermekeimet!... Uram, Istenem, segíts meg!...

Egy múltó pillanat alatt a Szamos partjára értek, onnan aztán hanyatt-homlok belezuhant volna a két tüzes ló, a rettenthetetlen báró és a bátorságával hivalkodó Kornis a hideg Szamosba...

Még húsz lépés... aztán vége.

Ekkor fölállott a vasember és eget földet áthasító hangon kiáltotta:

- Megállj!...

Sivító, félelmetes erejű volt ez a kiáltás; éles a fütty, mely követte...

Az örvény szélén, mint egy varázskéz érintésére reszkető lábakkal megállottak a lovak. Hátsó lábukra roskadva tartották vissza a kocsit; Kornis uram szerencsésen kiesett a Villám hátára.

A vasember leszállott a kocsiról. Megveregette derék lovait, talpra segítette a holtraijedt Kornis Balázst.

- Ugy-e szép vidék ez a zsidói...?

- Szép... szép, csak veszedelmes, - nyögte kelletlenül Kornis Balázs.

- E szerint holnap nem teszi meg kegyelmed velem még egyszer ezt az utat?

- Nem én, soha az életben.

Másnap Kornis Balázs már nem volt Zsidón.

XVI. ZSIBÓ RONGYOS VENDÉGEI.

Úri társaság volt együtt a zsebői kastélyban. Nevenapját ülte a kastély ura. Két hétre szóló mulatozást jelentett ez abban az időben. Nem azért, mintha az emberek rövidebb idő alatt el nem mondhatták volna jó kívánságaikat, nem is azért, mintha az emberek jobban szerették volna egymást, mint manapság, hanem azért, mert a régi jó szokás így hozta magával.

A híres magyar vendégszeretet meg a ház becsülete kívánta, hogy egy-egy névnap, születésnap, keresztelő vagy menyegző hét országra szóló legyen.

Bezzeg volt sürgés-forgás a tágas konyhában.

Fiatalsüldőket, juhokat, borjakat, tengernyi baromfiat hordottak össze, hogy roskadozzon pompásan elkészített ételektől az úri asztal. Közel száz vendég jött a környékről, nem is egymagában, hanem mind háza népestül, szolga is lebzselte ott egész sereg, mert a magyar urak nem szerettek szolga nélkül utazni, szerették bizony ő kegyelmék a kényelmet.

Voltak ott Csákyak, Kornisok, Bornemisszák, Bánffiak, Tholdalagiak, Eszterházyak, kiknek a familiája a néhai való erdélyi fejedelmek korában a kicsi országnak színe-java volt. Akkor tájban sokszor ellenségeskedtek a zöld asztal mellett, a fejedelmi udvarban, harcoltak is hol a török, hol a német ellen, de mostanság a békességes semmittevés arra kárhoztatta, hogy az ország dolgával ne törődjenek. Minden jól van, vagy nagyon rosszul van úgy, a mint van, azért csak tartsák számon jó ismerőseiknek a neve napját és vetélkedjenek egymással abban, hogy melyik tud nagyobbakat mondani és a bécsi kormány ellen a leghevesebben kifakadni.

Néha elkomolyodott mindnyájoknak az arcza, ha megszállotta szívöket az aggodalom, hogy minő lesz a sorsa ennek a szegény hazának.

Elhallgatott a tréfa, mélyebben néztek a kancsók fenekére, beszélgettek arról, hogy miképpen kellene hozzá kezdeni a hazafias munkához - hej, hogy miképpen lehetne megszabadulni a nyügtől, mely reá nehezedett a vállukra a hazafiaknak.

- Lesz még jobb idő is - vigasztalták a reményöket vesztetteket azok, kiket még táplált a jobb időknek reménye.

- Lesz, ha a nemzet nem hagyja el magát - szólott komoly hangon a kastély ura. - A régi idők története arról tanúskodik, hogy minden nyomorúságnak, mely Magyarországot érte, nem az ellenség volt az oka, hanem maga a magyar. Már ezen, édes atyámfiai, nincs mit szépítenünk. Vitézek voltunk hajdanában, villogott kezünkben az aczél, megijesztettük az ellenségeinket, megtartottuk magunknak ezt a szép darab földet, hanem néha elfogott bennünket a pártoskodás, akkor aztán elkezdettünk egymás ellen marakodni. Annál jobban pusztíthatott minket ilyenkor a török, no meg körülhálózott a német... Hej, magyar testvéreim, nem kellene nekünk egyéb mostanság, mint egy olyan nagyeszű, hős ember, mint a maga idejében Zrinyi Miklós volt, az a Zrinyi Miklós, ki a pennát is úgy forgatta, mint a kardot...

- A pennával nem lehet ugyan nagygyá tenni a nemzetet, - vetette közbe Csáky Tamás uram, ki teljes életében kevésre becsülte az irkáló hazafiakat. - Azt mondom én, hogy kard kell, nem csengő-bongó rigmus. Asszonyoknak és iskolás deákoknak való a vers, a sok érzékeny történet, hadd ropogtassák, sirjanak mellette, a mig kedvök tartja.

- Megállj komám, - vágott közbe Wesselényi - sok bolond dolgot mondottál te már, de ennél nagyobb bolondot soha.

- Te csak hallgass, Miklós, ismerem a bogaradat.

- Kivánom, hogy ismerjék meg mind az urak, kik most asztalom körül ülnek, nagyobb haszna lehet abból a hazának, mintha mi úri kedvtelésből ezer nyulat lepuffogtatunk.

- Halljuk Wesselényit!... Halljuk!

- Becsülni kell minden magyar urnak az írókat és költőket, mert ők jobb és hasznosabb fiai a hazának, mint mi vagyunk valamennyien. Ezt én mondom, Wesselényi Miklós, aki sem rosszabb, sem jobb nem vagyok, mint ti. Azt is mondom, hogy nem elég egy nemzetnek, ha vitéz; bizony elvész, ha tudomány nélkül való. A tudománynak pedig tudós írók az apostolai. Néha egy okos könyvnek milliók veszik a hasznát, fentartja az a nevét írójának ezer esztendeig is. Azt is mondom én nektek, hogy a költők épen ilyen nagy jótevői a hazának. Van-e köztetek csak egy is, ki nem hallotta a Dunántúl lakó nagy költőnek: Berzsenyinek a hírét? Van-e olyan, aki nem tiszteli a mi derék Kazinczynkat? Hát azt nem hallottátok, hogy idegen nemzetek előtt milyen nagy tiszteletben részesülnek a költők?

- Nem érzitek-e néha ti is azt, amit én érzek, hogy odaadnám fele birtokomat, ha azt, ami a szívemben felbuzdúl, ki tudnám olyan szépen, formásan fejezni, mint az isten kegyelméből való költők tudják... Úgy nézem én az igazi költőket, mint a kiket az Isten jó kedvéből teremtett. A madár beszédes torka, fület gyönyörködtető éneke épen olyan adománya Istennek, mint a költő dala... De ne higgyétek urak, hogy én a ti versfaragó udvari diákjaitokat költőknek tartom. Világért sem. A kollégiumokból kicsapott diák, az öblös torku kántor, borissza csizmadia, ki egy-két rigmust harsogtat előttem: versfaragó, de nem költő. Szent és dicséretes ez a név: mig igazi költőről van szó...

Ekkor a hatalmas báró egyet fordított a beszéd során, olyan könnyedén, mintha egy komoly szóval sem terhelte volna vendégeit:

- Eh, hagyjuk a leczkét, előttünk bor van. Igyunk urak, feledjétek el, a mit közbeszóttam.

- Már pedig én magamra veszem, hogy reám szólott a leczke derekabb fele. Mondanék valamit, de jobb lesz, ha elhallgatom. Abban a mit elszónokoltál, komám, több volt az igazság, mint eleinte gondoltam. De azért tudd meg, hogy vastag az én koponyám már arra, hogy tölcsérrel is valami újat tölthetnél bele. Tisztelem, becsülöm szép buzgóságodat, de én bizony maradok a régi mellett. Apám is úgy tartotta, én sem tartom másképen. Hanem...

- Méltóságos uram, holmi rongyos urak kérezkodtek be a kastélyba. Wesselényi Miklós bárót keresik.

- Kik azok a rongyos urak? Mi a foglalkozásuk? - kérdezte Wesselényi.

- Eleinte azt hittük, hogy holmi csavargók, de ők azt mondják: diátristák. Nem tudjuk, mi fán termett ez a foglalkozás. Elkergezzük őket?

Az urak kaczagtak és mondogatták:

- Az éhenkórász csepűragók!.. Bolond mókákkal traktálják az embert.

- Kell is ez a magyarnak?

- Talián vagy német való pojácának, a ki egy petákért úgy sír egy s más üres históriában, mintha a szive akarna megszakadni.

- Diátrista vagy félkegyelmű cigány, mindegy az. Ha kell, az ábrázatjukat is bemázolják korommal és öltögetik a nyelvöket.

Igy vélekedtek a magyar urak akkortájtban a színészeztől és színészekről.

- Rongy nép, arra való, hogy röhögtesse a könnyenhívő bolondokat. Nem jobb a cigánynál, sőt rosszabb is valamivel, mert a cigányt reá szóríthatja földes ura téglavetésre, szegcsi-

nálásra, nyúzatja vele megdöglött lovát, fűteti a kályháját, húzatja vele a kesergő nótáját, sőt jó kedvében meg-megölelgeti, ha igen szivrehatóan kiczifrázza a nótáját, még azt is megteszi vele, hogy embernek tekinti... Hanem a komédiás, a diátrista... ugyan mire jők ezek a kiéhezett semmirekellők?

- Űrítess ki a juh-aklot és zárd be oda őket, csak azokat ereszd ki, a kik valami országra szóló nagy mókát tudnak csinálni, - mondta egyik vendég.

A kastély ura komoran összeráncolta homlokát ezekre a megjegyzésekre, végig járatta tekintetét a gazdag urakon - olyan formán, mintha sajnálta volna őket azokért a könnyedén odadobott szavakért.

- No hát, urak, hogy a kedveteket töltssem, ime méltóképen bánok a magyar diátristákkal.

A vasember felállott az asztaltól, ott hagyta az úri társaságot.

- Miklós! - kiáltoztak a szilajabbak utána - nem viszel magaddal kutyakorbácsot?

- De nem ám, elég a kezem is hozzá.

Röhögtek az urak, többen az ablakhoz szaladtak, hogy gyönyörködjenek majd abban a látványban, mikor Wesselényi Miklós saját méltóságos kezével hajigálja ki a komédiásokat.

Ezalatt lenn a vihogó cselédség körülvette a magyar diátristákat. Eleinte csodálkoztak furcsa megvedlett ruhájokon, a sok koczkás nadrágon, kék frakkon; majd ingerkedő szavakkal fogadták:

- Igaz-e, hé, hogy ti tótágast álltok, s a nyelvekkel meg tudjátok nyalni a hátatok közepét?

- Igaz-e, hogy a hasatokból beszéltek s úgy tudtok rőfögni, mint a négylábú disznó?

- Igaz-e, hogy tüzes vasat haraptok ketté?

- Vess egy cigánykereket félkézzel, ha tudsz!

- Adok egy marék bagót, ha megmondod, mi lesz belőlem?

És röhögtek, hogy a nagy udvar harsogott tőle.

Egyik arczátlan inas levette a diátrista fejéről a kalapot s feltette, fintorgatta az arczát. A másik inas csontot vitt a konyháról s kínálgatta:

- Tessék, nagyságos uraim, szívesen látjuk egy kis ebéd maradékra. Igen finom csont, csak az kár, hogy a húst már lerágtuk róla.

Szegény magyar színészek csak túrték némán ezt a sok gorombaságot, ezt a megaláztatást.

Mikor a szolgálhad a legféltelenebbül űzte durva tréfáit, sőt egy lovász-fiú arra vetemedett, hogy egyik diátristának a vállára akart felugrani, hogy megnyergelje: egy mennydörgő hang fagyasztotta meg vérüket, olyan hang, melyet jól ismertek, a melytől úgy féltek, mint az eleven tüztől.

Rájok kiáltott Wesselényi:

- Vissza, ripőkök, mert megnyúzatlak mindnyájatokat!

És félkézzel galléron ragadva a legszemtelenibbeket, úgy elröpítette, hogy a többinek kellett fölszedni.

Egy szempillantás alatt nem lehetett cselédet látni a színészek körül.

- Méltóságos báró úr, esedezünk kegyes úri jóvoltáért! - szólott a színészek vezetője csaknem siró hangon. - Kolozsvárról jöttünk, sok megaláztatást kellett szenvednünk.

- Kezet ide, szegény honfitársaim! - szólott jó akarattal a vasember és kinyújtotta a magáét kézszorításra.

Úgy volt... úgy, ti büszke nagy urak, ott fenn az ebédlőterem ablakában. Wesselényi Miklós megszorította a kezét a vándor komédiások igazgatójának.

Még többet is tesz ez a különös ember.

Felviszi a szegény diatristákat úri vendégei elé, nem azért, hogy nevetség tárgyává tegye, nem is azért, hogy mókázta őket azok mulattatására, hanem azért, hogy bemutassa őket.

- Nemzetes, vitéz, nagy uraim, bemutatom te kegyelmeteknek a nemzeti nyelv fáradhatatlan napszamosait, a legmunkásabb hazafiakat, kik nyomorúsággal küzdenek; megcsúfoltatást elszenvednek, járnak rongyosan, többször éheznek, mint jóllaknak; a kikenél sokkal jobb dolga van a kegyelmetek szolgáinak, s vadász kutyáiknak: ezek a tiszteletreméltó színészek, a magyar nyelvnek apostolai. Így fogadják kegyelmetek. A mai naptól kezdve ők is olyan vendégei Zsibónak, mint kegyelmetek.

Olyan hangon volt ez mondva, hogy az urak közül senkinek sem jutott eszébe megcsúfolni az első vándor komédiásokat.

Szép és dicséretes cselekedet volt az Zsibó urától. Mikor haragjának rettenetes következményeit olvassuk, jusson eszünkbe ez a fogadtatás és magasztaljuk örvendő szívvel Wesselényit, mert igazabb, okosabb magyar volt ő, mint igen sok a híres magyar hazafiak között.

Azok a vendégurak arra magyarázták, hogy a zsibói bárónak igen sok különös tulajdonsága volt, nyilván ez a komédiások pártfogása is effajta különösség.

Bezzeg nem így gondolkozott a derék úrasszony.

Mikor egyedül voltak, megölelte meleg hitvesi szeretettel és édes, lágy hangon suttozta:

- Szeretlek én tégedet, aranyos uram! Szeretlek, mert nemes és jó vagy; szeretlek, mert nem csak hivalkodó szájjal hirdeted magadról, hogy magyar vagy, hanem tettel is megmutatod a te magyar voltodat. Azok az áldó szavak, melyekkel magasztalnak az ügyefogyott vándorkomédiások, jobban estek az én szerető szívemnek, mint a legékesebb deák vers, melyet hizelgő versfaragók irtak rólad. Szeretlek én téged, aranyos uram!

XVII. „MEGHALT JÓZSEF CSÁSZÁR!”

Mária Teréziának a fia volt ez a József császár.

Úgy kellett volna törvény szerint lennie, hogy a németek hívják csupán császárnak, mi pedig királynak, a mint hivatuk Szent Istvántól kezdve többi uralkodóinkat, de ő nem koronáztatta meg magát magyar királlyá. Azért nem koronáztatta meg, mert akkor neki esküt kellett volna tennie arra, hogy megtartja Magyarország törvényeit, országgyűléseket hív össze s az ország rendeivel együtt kormányozza az országot.

Ezt nem akarta József, mert ő sok mindenféle országnak volt az ura s avval az erős elhatározással lépett anyja halála után a trónra, hogy a sok különféle országból csinál egyet. Azt akarta, hogy minden alattvalója egy nyelven, még pedig németül beszéljen.

No hát ezt akarta József, ezért nem koronáztatta meg magát.

Magyarországon elnevezték „kalapos” királynak, mert „koronás”-nak nem nevezhették. Magyarországon mindenki az ellen dolgozott, hogy József császárnak ne sikerüljön a szándéka. Ha már az országgyűlésen nem emelhetek szót a nemes urak, legalább a megyékben, a városokban, a falvakban dolgoztak a József császár rendeletei ellen.

Tíz esztendeig fáradozott ez a nagyeszű uralkodó szakadatlanul az ő tervének megvalósításán. Dolgozott éjjel-nappal, nem ismert csüggedést, kedvetlenséget és - hiába dolgozott.

Tíz esztendő múlva fáradt kezébe vette az ő fáradhatatlan tollát és egy híres rendelettel mindent visszavont, mindent lerombolt, amit addig épített.

Nem akart egységes birodalmat alkotni, meghagyta Magyarországnak a törvényeit, nem bántotta a magyar nemzet nyelvét, kívánta, hogy hozzák haza Budára a Szent István koronáját, melyet eddig Bécsben tartott a kincstárban, mint értékes régiséget; kívánta, hogy koronázzák meg.

Későn volt már. A korona hazaérkezett. Készülődtek a nagyszerű koronázásra, félszázad óta nem volt már ebben része a magyarnak: ekkor jött a hír, hogy *József császár meghalt*.

Mintha nehéz álomból ocsúdott volna fel a nemzet, úgy érezte magát.

Immár megmozdúlhat, immár fölemelheti szavát, tehet valamit a hazáért. Nem lesz többé elfojtott panasz, nem lesz tilos a magyar szó, a szép, az édesen csengő magyar szó.

Ekkor érezték a magyarok, hogy mit köszönhetnek a meghalt császárnak. Sokat, nagyon sokat köszönhetnek.

Neki köszönhetik azt, hogy megszerették a nyelvöket, hogy ékesnek találják a magyar köntöst, hogy büszkén kell magyarnak vallaniok magukat.

Mert minél inkább erőlködött József császár azon, hogy nyelvétől elfordítsa a magyart: annál szívósabban ragaszkodtak ahhoz. A diák poéták eldobták a tollat, támadtak olyan hővérű költők, kik magyar szóval, magyar lelkesedéssel hirdették:

- Szeresd nyelvedet, te elvakult magyar! Jaj annak a nyomorult nemzetnek, mely önmagát elhagyja, mely idegennel cseréli fel köntösét. Nem méltó őseire, nem méltó arra a földre, melyet ősei nem koldus-ajándékba kaptak, hanem erős küzdelemmel szereztek meg.

Azt is József császárnak köszönhették, hogy a magyar a magyarhoz melegebben kezdett vonzódni. Érezte, hogy messze Ázsiából ide szakadva nem számíthat senkinek a segítségére, csak magára számíthat.

Azt is József császárnak köszönhették, hogy nem elég egy nemzetnek, ha a csatában diadal-maskodik, hanem törekednie kell a békének okos felhasználására is.

József császár halála elfeledtette mindazokat a rendeleteket, a melyekkel ő Magyarországot németté akarta tenni.

Eljutott a sebesen szárnyaló hír a zsigódi kastélyba is.

Wesselényi Miklós, ki négy esztendeig ült Kufsteinban a meghalt császár parancsára, komoly megilletődéssel vette a hírt.

- Nagy ember volt ő, de Magyarországnak nem akart magyar királya lenni!... Ilonám, most már vége a zsigódi lármás mulatozásoknak. Kezdődik a komoly, hazafias munkának ideje. Wesselényi Miklós, ki eddig csak a lovakhoz értett, meg akarja mutatni, hogy egyébre is ért.

A jó feleség Wesselényi nemes fölbuzdulásának nagyon örvendett s így szólt:

- A mihez az én édes uram fog, kell annak sikerülnie.

Titokban megszállotta a nemes úrasszonyt a régen nem érzett öröm. Nem csak annak örült, hogy ezentúl férjét a közös ügynek, a hazának szolgálatában látja, hanem azért is, mert ismerte férjének nagy lelki tehetségeit, melyek eddig parlagon heverték, most azokat fel fogja használni, a szilaj erő-mutogatásból nemes küzdelem léssen, hol nem a karnak aczélereje, hanem az elmének éles fegyvere juttatja diadalra.

Nem a különös Wesselényit csodálják majd benne, hanem az eszes Wesselényit tisztelik a jók. Hadd fegyverkezzék a vasember, hadd örüljön ezen a szelid hitves!

XVIII. A „SZABAD SZÓ” ELSŐ BAJNOKA.

Nagy idők következtek Magyarországra József császár halála után. Lipót, az új király esküvel fogadta, hogy tiszteletben tartja az ország törvényeit. Szívesen látja, ha a nemzet erős munkával hozzá kezd mindannak pótlásához, a miket századokon át el kellett mulasztania a hosszú harczok miatt.

Erdélyországban is összehívták az országgyűlést, mert tudnivaló, hogy akkor Erdély különálló volt, nem tartozott Magyarországhoz, hanem Bécsből igazgatták.

Volt ugyan kormányzója, a kit gubernátornak neveztek, de annak a hatalma világért sem volt akkora, mint a néhai való nagyságos fejedelmeké.

Összehívták, mondom, az országgyűlést, hadd beszéljék meg a karok és rendek, a nemes urak, főpapok meg a szász polgárok követei, hogy miképen kellene az ország dolgán segíteni.

Megjelent ezen az országgyűlésen a zsigódi báró is.

Nagy ujdonság volt az erdélyiekre nézve már ekkor az országgyűlés, mert a boldog emlékü Mária Terézia nem tartott, a fia: József császár még kevésbé.

Összehalmozódott a sok panasz, a sok sérelem, melyeket mind orvosolni kellett volna.

Az erdélyi kormányzó, meg a kormány többi tagjai el lehettek arra készülve, hogy nem sok kellemes dolgot fognak hallani. Azok között, kik leghevesebben sürgették a sérelmek orvoslását és legkiméletlenebbül támadták a bécsi kormányt: az első ember volt Wesselényi Miklós.

Mindjárt az első gyűlésen megmutatta, hogy nemcsak a lovak megfékezéséhez ért, hanem tudja kormányozni a szót is. A kolozsvári tanácsterem falai megrezegték, ha ő emelte fel a szavát.

Volt reá alkalom.

Mikor az urak belekezdettek a tüzes szónoklatokba, egyszer csak belépett egy húszéves fiatalember. Börtáskába takart irományokat vitt magával. Leült az egyik asztal mellé, kivette táskájából papirjait és maga elé teregette, aztán figyelt a beszélőkre, közben-közben buzgóan jegyeztetett.

Ez az ifjú Nopcsa Elek volt.

Eleinte nem is igen vették észre az urak, mert nagyon elmerültek a szónoklatokba, ámde egyik is, másik is figyelmessé kezdett lenni reá. Suttogtak az urak:

- Mit akar még a kormány? Ime egy kémet küldött a nyakunkra, hogy minden szavunkat feljegyezze, azoknak a számára, a kik félnek a kimondott bátor szótól.

- Ez csúfság!
- Ez még sohasem történt a mi gyűléseinken!
- Nem türjük! Nem akarunk áruló kémekkel egy teremben tanácskozni.
- Ki vele! Nyissátok fel az ajtót, hadd dobjuk ki innen a tolakodót.

Mind hangosabbá, mind hangosabbá vált az urak felháborodása. Egyik oda ment az ifjúhoz, hogy kérdőre vonja: kinek az engedelmével vakmerősködik lejegyezni a szónoklatokat?

Ámde Wesselényi Miklós útját állta:

- Békét hagyjon kegyelmed annak az ifjúnak, előbb hallgasson meg a mit én mondok.

Mindenki csodálkozott a zsidói báró közbelépésén.

Az hitték, hogy itt is, a komoly tanácskozó teremben tréfát űz, de bezzeg másképpen vélekedtek róla, mikor végighallgatták méltóságos beszédét.

- Ki akarnák utasítani a tekintetes karok és rendek ezt az ifjú embert, pedig azt sem tudják, hogy mit akar? Szóljon, a ki tudja, kérdezem én?
- A kormány kéme, elárulja azt, a mit mondunk, pedig arról senkinek sem szabad tudnia! - kiáltozták többen.
- És ha úgy volna is, mi rossz van abban? Hát gonoszok gyülekezete vagyunk mi? Ország kárára szolgáló gyülekezet vagyunk, vagy az ország polgárai, kik két millió honfitársunk javát hordozzuk a szivünkön? Hamisságot mondunk-e mi, vagy igazságot? Erre feleljen, a ki igaz magyar!
- A tiszta igazságot! - hangzott a teremben.

- Azt hiszem én is, hogy csak igazságot beszélünk, mert e falak között csak az igazságnak, az igaz szónak van helye. Ha pedig mi igazságot mondunk, szabad-e félnünk Istentől, szabad-e félnünk a kormánytól? Gyáva az, aki fél, ha érezi, hogy igaz úton jár. No hát ez az ifjú azért jött közénk, hogy leírja beszédeinket. Irva olvashatjuk majd, nyomtatásban olvashatjuk mi és olvashatják későbbi időkben azok, akik fentartják emlékezetünket, ha ugyan érdemesek leszünk arra. Olvasni fogják azok, akik a mi nyomainkba lépnek tiz, húsz, ötven esztendő múltán. Kell is olvasniok, mert abból tudják meg, hogy miképpen védelmeztük mi bátor lélekkel és becsületes szóval az ország törvényeit. Ezekből az írásokból tudják meg, hogy nem henyéltünk, ha tenni kellett; nem hajtottunk fejet, ha úgy akartak velünk bánni, a mint nem volt szabad a törvény szerint bánniok. Ez a fiatal ember, ki szorgalmasan jegyezteti a mi beszédeinket, nem hitvány kém, kit ebből a teremből többen ki akarnának dobni dicstelen módon, hanem a mi jó emlékezetünknek krónikása. Jövendő idők a mi nevünket talán elfeledik, de ezét a fiatal emberét dicsérettel említik, mert ő megőrzi a mai időknek történetét.

Ezek után utasítsa ki őt valaki, ha van arra bátorsága. Én fölemelem tiltó szavamat ilyen oktalan vakmerőség ellen, mert nem szeretném, hogy Erdélyország rendeiről azt hallják unokáink, hogy féltünk a szabad szótól, sokat szónokoltunk zárt ajtók mögött és féltünk az ítélettől.

Zúgott a beszéd után a nagy terem harsogó „éljen”-től.

A fiatal ember ismét kirakta iratait, leült és jegyeztetett. Nem suttoztak az urak, nem néztek reá gyanakodva. Meggyőzte mindnyájukat egy gyönyörű beszéddel az a Wesselényi Miklós, kinél nem volt eddig daliásabb férfiú, nem volt ügyesebb vívó, lövő, lovas, kitartóbb vadász, bátrabb, sőt vakmerőbb főúr széles e hazában.

Ez volt Wesselényinek, mint szónoknak első nagy diadala. Első volt, de nem utolsó.

Nemsokára az erdélyi országgyűlésnek legünnepeltebb szónoka lett. Szemefénye azoknak, kik tetőtől-talpig magyarok voltak, és védték az ország jogait, azokat a jogokat, melyek megmaradtak a régiekből.

Hej, mert szabad volt hajdan Erdélyország. Olyan dicső fejedelmei voltak, mint Báthory István, Bethlen Gábor. Akkor egész Európa tisztelettel nézett erre a kis országra, mert nem volt ilyen szegény és nem volt ilyen gyámoltalan.

XIX. AKI ÖNMAGÁT LEGYŐZI.

Az utolsó erdélyi fejedelem, Apaffi Mihály, igen jó, de igen gyöngye ember volt. Bécs ki-nyújtotta kezét az erdélyi fejedelemség után, s hogy Magyarországot még gyöngébbé tegye, elfoglalta a maga számára.

Ezóta az ország gyepölőjét a bécsi kormány tartotta kezében, s legfeljebb azt engedte meg, hogy az erdélyi gubernátor is reá tegye csak úgy látszattól a kezét, mintha neki is volna egy kis hatalma.

Azok, akik belecseppentek a kormány kegyelmébe s igazgatták Erdélyt a bécsi kormány szája ize szerint, nagyon féltek az olyan szókimondó férfiaktól, mint a minő Wesselényi volt.

Nemcsak azért féltek, mert szókimondó és hatalmas hangú szónok volt; féltek, mert a mit mondott: erős igazság volt. Éreznie kellett még a kormány tagjainak is.

Neki ugyan nem ígérhettek semmiféle kegyelmet, hogy elhallgattassák, vagy megszelidítsék. Független, szabad ember volt, gazdag úr, kegyét nem kérte soha senkinek, haragjától nem félt senkinek.

Ugy szikráztak a szavai, mintha aczélból ütötték volna ki. Sebet ejtett mindenik, vagy lánggra gyújtogatta a sziveket.

Bölcs is volt az ő beszéde. Nagy esze olyan volt, mint egy kitünő hadvezér, a ki igen jól tudja, hogy miképen kell felállitania harczra készülő katonáit. Katonák voltak a gondolatok, fegyverök volt a szó. Éles fegyver ez, veszedelmes is.

Hanem megtörtént vele, hogy az ő indulatos természete ismét fölülkerekedett.

Ilyenkor úgy hullott a szavaknak mérges hegyű nyila a szájából, hogy valósággal megfélemlítette azokat, kiket hazafias érzülettel megtámadt.

Irgalmatlanul ostromozta azokat, kik az elárvult országnak javát nem tekintették szentebbnek, mint a maguk hasznát és előhaladását.

Egy alkalommal ismét tüzes beszédet tartott.

Közbe-közbe kiabáltak a kormány emberei:

- Nem hallgatjuk!... Más hangon szóljon a kormányról!

- Meg kell hallgatniok, mert a kormánynak kötelessége, hogy meghallgassa azoknak a hazafiaknak felszólalását, kik Béctől nem kegyelmet, nem érdemrendet, vagy úri titulust kérnek, hanem igazságot. Tudja meg azt a kormány, hogy mindennél előbbre való ez a mi kis hazánk. Ezért fel kell mindenünket áldoznunk, de ezt bécsi urak kegyelméért feláldoznunk - még a mostani áldozatnál is jobban feláldoznunk, örök gyalázat és szégyen lesz. Átkozott legyen az olyan magyar, ki e haza határain kívül keresi a boldogságát.

Erre az indulatos beszédre, mely felforraltta a jelenlévőknek vérének, melytől remegett maga a tanácskozó terem is - felállott képéből kikelve az elnök és maró, gúnyos hangon, melyben volt valami fenyegető is, oda szólt Wesselényihez:

- Ugy látszik, hogy Szolnok megye érdemes követe megfélemlített azokról az időkről, mikor a hazájából távol kellett lennie...

Azt értette ez alatt az elnök, hogy jó lenne, ha Wesselényi Miklós visszaemlékezne a Kufsteinban töltött keserves évekre... Azt is értette, ha még sokáig támadja ilyen hangon a kormányt, könnyen oda is juthat ismét.

Rettenetes hatása volt a vasemberre ezeknek a kiméretlen, fenyegető szavaknak.

Egy pillanat alatt átváltozott a lelkesedő szónok félelmetessé. Szörnyű volt ő mértéktelen haragjában. Elöntötte arcát a vér, kidagadtak homlokán az erek, orrlyukai kitágultak és reszketett egész testében. Mint egy fölingerelt tigris, oly szilaj haraggal rohant az elnöki szék felé.

Reácsapott kardjára s az útját elálló urakat félre taszítva ott állott az elnök előtt.

Sápadva állottak fel a tanácskozó urak. Elfojtott lélekzettel várták, hogy mi fog történni. Hallatlan dolog lesz az, milyennél még nem jegyzett fel a krónika író különösebb történetet.

Úgy megbénította mindnyájukat a rémület, hogy közbelépni s a felingerelt Wesselényit lecsillapítani senki sem mert. Az elnök arcza viaszszárga lőn, szemét kitágítva meresztette az előtte álló báróra, hátra húzódott székén, fölemelte jobb karját, mintha a fejére zuhanó halálos csapást akarta volna feltartóztatni.

Mindez egy pillanat alatt történt.

A vasember arcán megrándultak az izmok, melle hullámozott, ajkát félig kinyitotta, - aztán indulatos haraggal rázott egyet magán - elsimultak homlokáról a redők, a harag helyét méltóságos megvetés foglalta el.

A holtra dermedt elnöknek a vállára tette izmos kezét, és szeme aczélszikkraít reá szöktetve így szólt:

- Értettem, hogy mire célzott kegyelmességed. Nem felejtettem én el, hogy Kufsteinban négy évig raboskodtam... de jegyezze meg jól, hogy Wesselényi Miklóst József császár megtanította szenvedni, de félni nem!

A nyugodt hangon kezdett szavak mindinkább erősödtek, viharrá, orkánná nőtte ki magát a hang, amíg végére ért.

Összezúzta vele az elnököt jobban, mintha lesujtott volna reá.

Felzúgott viharos lelkesedésében a ház:

- Éljen Wesselényi Miklós!... Éljen!

Nem volt ennél szebb diadala több a vasembernek. Egy felbőszült állat megfélemlítéséhez, egy vár ostromához, több napon és éjjelen át tartó vadkergetéshez nem kell annyi lelki erő, mint ahhoz, hogy visszaparancsolja szívébe a haragot, hogy uralkodjék önmagán.

XX. FEJEDELMI VENDÉG ZSIBÓN.

Teltek az évek. Wesselényi ki nem fáradott abban, hogy szolgálja a közügyet. Ámde hamar belátta, hogy a bécsi kormány csak játékot űz Erdéllyel.

Megengedte, hogy országgyűlést tartsanak, megengedte, hogy panaszozzák fel mindazt, ami nekik fáj. Hanem mikor arra került, hogy valamiképen segítsenek rajta, akkor aztán a nagy kegyesen kinyujtott kéz csúfosan fügét mutatott.

Nevezetes dolgok történtek akkor a nagy világban. A francziák felforgatták a királyi trónt, elűzték, megölték a kézrekerített nemeseket, kimondották, hogy minden polgár egyenlő Franciaországban. Az, hogy valaki nemesnek született, bíborban-bársonyban, nem érdem arra, hogy övé legyen minden szabadság, minden jog; azok pedig, a kik szegényeknek születtek, hordozzanak minden terhet.

No hát rettenetes dolgok történtek Franciaországban. A mi királyunk, Ferencz is, félt attól, hogy azok a francia gondolatok hozzánk is, no meg az ő többi országaiba is eljutnak valami-képen és nagy felfordulást okoznak.

Igy a bécsi miniszterek mindent elkövettek, hogy a forrongó francziák dolgairól ne is vegyenek tudomást azok az országok, a melyeknek Ferencz volt az ura.

Persze, könnyű a nagyhatalmúaknak egy-egy ártalmas embert börtönbe csukatni, s azt parancsolni neki, hogy te most itt maradsz, a míg én nem bocsátalak ki. Azt is megtehetik a királyok, hogy háborút izenek egy másik királynak, s ebben a háborúban ezer meg ezer ember vesz el.

De vajjon van-e ember, aki megtiltsa a gondolatnak, hogy ne szárnyaljon, a levegőnek, hogy ne adja tovább a hangot; az emberi fülnek, hogy ne hallják meg, az emberi szívnak, hogy ne fogadják be.

Bizony nem volt és nem is lesz soha embernek ekkora hatalma.

A mi jó volt az új gondolatokban, melyek Franciaországból terjedtek el, azt leghamarább meghallották a költők.

Azt tanulták, hogy az embernek legédesebb kincse a szabadság; hogy Isten egyformáknak teremtette az embereket, azért egyik ne tartsa a másikat születése miatt szolgáljának; hogy az emberek, sőt az egyes nemzetek is tekintsék egymást testvéreikül. Legyen meg az észnek, a tudománynak igazi becse, az, aki dolgozik eszével, szellemével, juthasson magas polczra, ne csak azok intézzék ezentúl egy egész országnak a sorsát, akik bíborban és bársonyban születtek, hanem azok is vehessenek részt a munkában és dicsőségben, akik kunyhókban, szegény szülőktől származtak.

A magyar költők megszerették ezeket a dicső gondolatokat. Leirogatták a maguk számára. És elnevezték a „Szabadság kátéjá”-nak.

Nem ártottak avval sem a királynak, sem a bécsi minisztereknek. Eszök ágában sem lehetett, hogy ők Magyarországon épen olyan forradalmat fognak csinálni, mint a minő Franciaországban volt.

És mégis rossz, keserves sors várt azokra a szegényekre, kiknél ilyen „Szabadság káté”-t találtak.

Nem kérdezték sokat, hogy mit akartak vele, hanem reájok fogták, hogy összeesküvők, hogy ellenségei a királynak, hatot lefejeztek közülük a budai „Vérmező”-n, a többieket pedig elvitték idegen földre: egyiket Csehországba, a másikat Tirolba börtönbe.

Ez a sors várt Kazinczy Ferenczre is.

Kazinczy Ferencz a magyar írók apostola volt a szó igaz értelmében. Szerette a hazáját, szerette mindazt, ami szép és jó. A költészet volt neki a mindennapi kenyeré.

Kazinczynak olyan ártatlan szive volt, mint egy jó gyermeknek, olyan vasszorgalma, olyan lángoló buzgalma, mintegy magyar írónak sem. Hat esztendeig ült fogságban. Ott is dolgozott. Vért buggyasztott ki az ujjából, az volt a tintája, hegyes szálla volt a tolla.

És mikor megnyílt előtte is a börtön ajtaja, mikor hazajöhetett imádott hazájába: akadtak olyan gyáva urak, akik merő szolgálai félelemből kerülték a vele való találkozást és társalgást.

Megbélyegzett embernek tekintették őt, veszedelmesnek a vele való barátkozást, holott azelőtt barátjaiknak vallották magukat.

Nagyon fájt ez a nemeslelkű írófejedelemnek.

Szenvedett ártatlanul a szabadság szeretete miatt, s mikor elismerték ártatlanságát megalázói, akkor fordultak el tőle barátjai.

A zsidói báró nem tartozott ezek közé.

Kilencz esztendő Miklós nevű fiát egy este avval a hírrel lepte meg, hogy egy nagy-nagy ember jön Zsidóra.

- Jól nézd meg őt, fiam, hallgass buzgó áhitattal minden szavára és ne felejtsd el azt a pillanatot, melyben őt látod, soha.

- Király ő, apám?

- Király. Nincs korona a fején, de homlokáról sugárzik a fenség. Fejedelme a költőknek és magyar.

- Akkor én őt meg fogom szeretni, apám.

- Sohasem szeretted meg érdekesebb embert, mint ő.

- Csináljunk nagy ünnepséget, hogy örvendjen, mikor bejön a mi házukba.

- Reáfér az öröm, mert nagyon sokat szenvedett.

- Ki bántotta őt? Ha ő olyan jó és fenséges ember, akkor miért engedték meg a jó emberek, hogy őt bánthassák?

- Majd megérted ezt Miklóskám, később, ha nagy leszel.

- Szeretem én most is a betűket. Kérdezze meg, édes apám, Pataki Mózes bácsit, sohasem szid meg ő engem.

- Tanulj is, fiam, mert a tanulás kötelesség. Az olyan ember, a ki tudatlan, ha tenger kincse van is, olyan, mint az egy napig élő féreg. Elpusztúl és senki sem sajnálja, hogy elpusztult. Drága jószág a könyv, erős oltalom a tudomány.

- Pataki Mózes bácsitól is ezt tanultam. Majd mondok én annak a nagyembernek egy szép verset. Azt Berzsenyi Dániel írta. De hogy is hívják azt a nagy embert?

- Kazinczy Ferencznek.

- Hát ő az. Hiszen őt már ismerem. Sokat mesélt róla a tanítóm.

Az okos, szép fiú elszaladt az édes anyjához, hogy hírül vigye neki a nagy újságot.

- Lelkem anyám, tudja-e hogy miféle fejedelem jön hozzánk látogatóba?

- Fejedelem?

- Az, fejedelem. Nincs koronája a fején, de koronája a lelkén. Nem országok fejedelme, hanem a költőké, Kazinczy Ferencz jön.

Tette magát a nemes asszony, hogy ő nem is tudta.

- Ha ő jön, az nagy tisztesség, fiacskám, Zsibón. Meg kell becsülnünk.

- Meg is becsüljük. Az én porcelláncsészembe kell neki reggel kávét adni. Tudom, abból jól fog esni a kávé, mert én azt édes anyámtól kaptam a nevem napján.

Boldog anya, ki ilyen okos, jó gyermeket nevelhet fiának. Azért a sok keserűségért, a mi kijutott neki az életben, íme, így jutalmazta meg az igazságos végzet.

Kocsival mentek Tihóig Kazinczy elé Zsibó urai.

Egy gyönyörű sárga lovon ütetett a kocsi mellett ifjabb Wesselényi Miklós. Szakasztott olyan volt, mint az apja. Egy gyermekóriás, kinek törpe a lelke sem maradott.

- Isten hozott téged a mi vidékünkre, jó Kazinczy! - e szavakkal fogadta a zsibói báró Kazinczy Ferenczet. - Tekintsd úgy hajlékomat, mintha a tiéd volna.

Ekkor megölelte és megcsókolta, mikéntha a testvére lett volna.

- Büszke vagyok a te barátságodra - felelte a szerény költő - életem legszebb napjai közé fogom mindig számítani ezt a napot, a melyen téged hosszú távollét után ismét tisztelhetlek.

- Mit izen nekem az idegen föld hüvös cellája?

- Azt kívánja, hogy többé ne láss hozzá hasonlót. Minő derék fiad van. Azt hiszem apja nyomdokába fog majdan lépni.

- Kivánnám, hogy jobb és hasznosabb időket érjen, gyümölcsözőbb legyen az ő fáradozása, mint az én jó akaratom volt.

Szólott ekkor piruló arccal, de bátran a fiú:

- Engedje meg, hogy érinthessem kezét, melylyel olyan gyönyörű szép dolgokat írt a mi szép nyelvünkön, a mi szegény magyar nemzetünknek!

- Szivemre vonlak, derék apának méltó fia és szeretnék már most is többnek tekinteni, mint korod parancsolja. Áldd az Istent, hogy Wesselényi Miklós fiának teremtett tégedet! Viseld büszkén ezt a nevet, deríts reá majdan annyi fényt, mint őseid derítették.

- Azt tanúltam a tanítómtól, hogy nem a név teszi nagygyá az embert, mely örökségben maradt reánk, hanem a magunk törekvése. Szeretném, ha senkisem tartana majd érdemetlennek az én jó atyámra.

Az érzékeny költő szemében könnyek csillámlottak.

- Sok nemes úrfival volt már életemben találkozása, de ennél az ifju Wesselényi Miklósnál okosabban egyik sem beszélt még.

Kegyves jóakarattal és kitüntető szivességgel fogadta a költőt Zsibó asszonya is.

A tisztelet, melyen hozzászólott, nem az ő Kazinczy-familiának szólott, hanem a magyar írók fejedelmének.

- Ugy tekintem kegyelmedet, Kazinczy Ferencz, mintha ide tartoznék közénk. A messziségből is ide világított fényes szelleme, ide áradt érzékeny szívének melege. Gyönyörűséggel olvastuk írásait. Arra tanított az minket, hogy nagyon szeressük azt a nyelvet, melyet jól eső büszkeséggel vallunk miénknek.

- Méltóságos asszonyom a legnagyobb jutalmat adja nekem, melyben magyar író manapság részesülhet. Vajha ne kellene olyan jutalomnak tekintenem, melyet megérdemelni egész életemen át hasztalan kell majd fáradoznom.

Bezzeg nem kellett most Zsibó urának összecsődítenie a környékbeli nemességet, hogy a kor szokása szerint kupák csengése mellett lármásan töltsék az estétet.

Elég volt nekik a legszűkebb családi kör.

Ezerféle dolgról el tudtak beszélni, mert a tudomány és költészet az embereknek legnemesebb mulatsága.

Kazinczy nem győzte csodálni a kastély urának mély elméjét, találó mondásait. Sokat tartott eddig is Wesselényi Miklósról, de e látogatás óta valóságos óriásnak tetszett előtte.

Hozzá szokott volt, hogy a nagy birtokú nemes urak abban az időben nem igen vesztegették idejüket könyvek olvasására, a tudományokról sem voltak valami nagy véleményvel; a latin és magyar nyelven kívül is csak a Bécs felé huzódók törődtek hozzá a német nyelvhez.

Ez az országszerte híres Wesselényi pedig a magyaron kívül beszélt latinul, francziául és németül. Nemcsak beszélt, hanem ugyanezen a nyelveken olvasott híres költőket. S olyan bámulatos emlékező tehetsége volt, hogy hol az egyikből, hol a másikkól szép részleteket el is mondott.

Nem dicsekedésből tette ezt, hanem tette azért, mert jól esett neki, hogy volt, aki őt megértse.

Belenyúlt az okos, kedves társalgás a késő éjszakába. Hárman virrasztottak: a vendég, az apa és a lelkes fiú.

Mig Kazinczy és Wesselényi arról beszélgettek, hogy mi módon lehetne a magyar nemzet költészetét felvirágoztatni; miképen kellene a tudásban is erőssé tenni a hátra maradott magyart, addig a fiúcska a faggyú gyertyáról lecsepegó faggyút gyűjtögette és lovakat formált belőle.

Közben-közben egy-egy kérdéssel fordult apjához és a vendéghez.

- Most fiam - mondta jóval éjfél után az apa - mielőtt nyugalomra térnél, szavald el Kazinczy bácsinak azt a lelkes költeményt, melyet Berzsenyi Dániel irt!

A fiú rögtön letette kezéből a faggyúlovat; kiállott a terem közepére és kezdé:

Romlásnak indúlt hajdan erős magyar,
Nem látod, Árpád vére miként fajúl?
Nem látod a bosszús egeknek
Ostorait, nyomorult hazádon?

Nyolcz századoknak vérzivatarja közt
Rongált Budának tornyai állanak,
Ámbár ezerszer vak tüzedben
Vérideit, magadat tiportad...

Ó, hogy villogott a gyermek szeme, mintha az ő lelkében támadtak volna azok a nemzetet ostromló gondolatok! Hogy csengett a hangja, lágyság és erő édesen elvegyült benne.

Mikor elvégezte, néma csend volt a teremben. A két komoly férfiú hallgatva nézett egymásra.

Csak hosszú hallgatás után szólalt meg a költő:

- Fiam, megértted, a mit oly szép tüzvel mondtál el a mi gyönyörűségünkre?

- Megértettem, éreztem is. Az fáj a költőnek, hogy most nem olyan dicsó a magyar, mint Hunyadi János korában volt, mikor a napkeletet leverő török hatalmát megtörte.

- És mit éreztél, mikor oly ékesen elmondtad?

- Hogy mit éreztem?... Sokat, nagyon sokat. Éreztem, hogy szégyenlem magamat, mert az én nemzetemet a saját költője így megalázza. Éreztem, hogyha azt tette a magyar, amit a költő mond róla, megérdemli a szidást. Éreztem, hogy én nem tenném azt soha, hogy megtagadjam a nemzetemet, hazámat. Még akkor sem tagadnám meg, ha nekem adnák egész Erdélyt, az egész világot...!

- Édes fiam, dicsérem a mesteredet, ki erre tanított, áldom az Istent, hogy ezeket hallottam tőled. Legyen a te utad az életben a dicsőséges munkának az útja: légy a legjobbak között is a legjobb; a legdicsőbbek között is a legdicsőbb... Légy jó, nemes, igaz, légy ezerszer áldott, Wesselényi fia...!

A fiú szobájába ment, a két férfiú magára maradt.

- Jó Kazinczy, köszönöm a te áldó szavaidat. Sok furcsát hallottál te rólam, tudd meg azt is, hogy hires lovaimat édes örömet odaadtam volna bármikor, csak fiamnak érdemes nevelőt kapjak. Kaptam is, örömmel mondhatom. Keményen nevelem ezt a fiút, de szeretem őt igen nagyon. Erős a teste, ámde akarom, hogy erős legyen a lelke is. Ő jobb időkben fogja a hazát szolgálni, nagyobbra nő, mint apja nőhetett, ámde érheti őt is megcsalatkozás. Akkor gondoljon majd vissza az ő apjára. Ez a visszaemlékezés kölcsönözzön neki új erőt újabb küzdelemhez. Anyjától marad reá szivbéli jóság és szeretet, maradjon tőlem nyers erő és akarat. Jut neki az én nyughatatlan véreből is, de ő majd jobban tud uralkodni magán, mint apja tudott. Ugy gondolom néha, hogy semmi hasznára nem lehettem a hazának, de hagyok magam után egy fiút, ki lerója apja tartozását is.

- Úgy lesz, dicsó barátom! - kiáltott fel lelkesülten a költő. - A kis Erdélynek kevés ilyen nagy fia támad, mint fiad léssen. Boldog sejtelem mondatja velem, mely, meglásd, valósággá izmosodik.

- Ha én azt megérném... Ó, ha megérhetném, sóhajtott a vasember.

Nézett... nézett a kandallónak hamvadozó üszkére; homlokát a gondok barázdái lepték el.

Vajjon az ő nagy szívére nem vetette-e árnyát a halálnak rémes gondolata?...

XXI.

EGY SZÉP ÁLOM SZERTEFOSZLÁSA.

Vége volt már régen úgy Magyarországon, mint Erdélyben azoknak az időknek, mikor nemes urakból telt ki az országot védő katonaság.

Hirében élt csupán a magyar vitézség.

A bécsi kormány birodalmi sereget állított fel, annak a neve: császári sereg volt.

Fogták, ha kellett, kötéllel a katonának való legényeket, elszolgáltak azok néha tíz-tizenöt esztendeig is egyfolytában. Akár akartak, akár nem, ott kellett maradniok a császári seregnél. Megtanultak német szóra mozogni, tüzelni, hadi fogásokat alkalmazni, egyébként a magyar hazával nem törődtek. A magyar hazának élelmeznie, ruháznia és fizetnie kellett őket.

Wesselényi Miklós sokat forgatta elméjében azt a gondolatot, hogy milyen szép dolog volna a régi időket fölleveníteni, a magyar nemességből, a magyar hazafiakból egy magyar sereget formálni, a melynek magyar ember volna a generálisa.

Hiszen volna is erre joga Erdélynek, mert így volt ez a fejedelmek korában is. Ilyen ország generálisa volt Bánffy Dénes uram, ezt a czimet viselte a nagyeszű, de nem nagy vitézségű Teleki Mihály.

Követelték erősen az országgyűlésen, hogy ha már egyéb kívánságaikat nem teljesítik Bécsben, adják meg legalább ezt.

Bécsben pedig ilyenformán gondolkoztak az urak:

- Ugyan mit akartok ti, iczi-piczi erdélyi urak? Már ugyan mire való volna nektek a nemzeti generális? Csak nem akarnátok valami úton-módon a fejünkre nőni... Hiszen, ha olyan nagyon kötitek magatokat ahoz az ígérethez, melyet Leopoldus király tett nektek annak idején, mikor Erdélyországot oda kanyarította a Bécs kalapja alá... hát jól van, legyen nektek generálistok... Nem lesz az igazi generális, csak olyan czifra papirosból kifaragott figura-generális lesz, aki fölöltözhetik ékesen, nemzeti generálisnak nevezheti magát. Arról mi gondoskodunk, hogy hatalma ne legyen.

Jól van, no, legyen meg a nemzeti generális.

Nem tudta azt Wesselényi, hogy minőnek akarta a bécsi kormány a magyar nemzeti generálist. Arra gondolt, hogy ő elég erős, elég vitéz, nagyon elég tapasztalt a katonai dolgokban. Arra is gondolt, hogy reá szolgált erre a megtiszteltetésre. Legkivált pedig latba vetve mindent, úgy reménykedett, hogy igen nagy hasznára lehet a közjónak.

Mi tűrés-tagadás, a délczeg Wesselényi szerette volna, ha eddigi szolgálatainak elismeréseül őt választják meg nemzeti generálisnak.

Az erdélyi urak, kik az első országgyűlésen olyan hevesen szónokoltak a bécsi kormány ellen; a kik olyan tüzes hazafiaknak látszottak: bezzeg most másképen gondolkoztak.

Nyolcz esztendő elég idő arra, hogy megváltoztassa az emberek gondolkozását.

Napról-napra láthatták, hogy azok, kik igen tüzes hazafiaknak mutatták magokat, mindenütt háttérbe szorulnak; a többiek, kik belenyugodtak abba, hogy Erdély maradjon meg a régi állapotában és akik dicsérték a bécsi kormányt: sok szép kitüntetésben részesültek. Egyik bárói, másik grófi titulust kapott. Előkelő hivatalokba jutottak, s hogy ezt a szép állapotot megtarthassák, szívesen megfélelkeztek arról, hogy egykor a híres zsbói bárót ők is dicsőítették, az ő tüzes beszédeit megtapsolták.

Volt közöttük olyan is, kivel nemcsak jóakarátát éreztette Wesselényi, hanem sok dolgában megsegítette, fáradozott érte.

Mindezt elfelejtették, mert sokkal könnyebb mások jótéteményét elfelejteni, mint meghálálni.

Igy aztán megtörtént, hogy a nemzeti generális nem Wesselényi Miklós lett.

Olyan embert választottak meg, a ki kedveltebb személy volt odafenn a császári városban.

Nagyon fájt ez a büszke Wesselényinek.

Ott hagyta Kolozsvárt, ott hagyta azokat a hűtelen barátokat, kik az ő vállain emelkedtek fel s elmulasztották az alkalmat, hogy iránta hálásak legyenek.

A nemes báró szegényebb lett egy szép álommal és gazdagabb egy csalódással.

- Megcsúfoltatok - mondta keserűen - megcsúfoltatok akkor, mikor módokban lett volna, hogy megörvendeztetsek. Felajánlottam magamat, hogy Erdélynek hasznára legyek és ti félredobtatok engem... Jól van... Elmegyek haza, félreállok az útból. Eltemetem magam, hiszen Erdélynek mostanság nem férfiakra, hanem kézcsókoló szolgákra van szüksége... Ehez én sohasem értettem és nem fogok, mert nem akarok soha érteni.

Otthon az ő házi tündére fogadta.

- Megtetted, Miklós, a mit tehetted, míg volt hol tenned... Lásd, az országgyűlést berekesztették. Az erdélyi karokat és rendeket haza küldötték. Ez annyit jelent, hogy Bécsnek nincs semmi szüksége Erdély fiaira. Légy hát a miénk egészen. Keresd örömedet fiadban, légy atyja a te jobbágyaidnak... Minden megváltozhatik a világon, de a mi szeretetünk irántad megváltozhatatlan.

- Igazad van, édes hitvesem. Jobb lesz nekem itt közöttetek! Kinyujtottam a kezemet és visszavetették... Eh, ha az ember megöregszik, azt mondják neki: feküdjél le, öreg, nem vehetjük már semmi hasznodat.

- De veszszük mi...! Veszem én és veszi fiad, a mi örömünk és büszkeségünk.

- Fiúnk... és vége volt az elkeseredésnek, a méltatlankodásnak e gondolatnál.

Felragyogott arcza a vasembernek, kitört a szivéből áhitatos fohászképpen legédesebb vágya:

- Legyen ő derekabb ember az apjánál!

- Derekabb nem lehet, - szólott szelíd jósággal az anya, - de kívánjuk, hogy szerencsésebb legyen.

- Anyám... édes apám! kiáltott a fiú a szobába rohanva... - Olyan boldog vagyok... olyan nagyon örülök.

- Miért örülsz olyan nagyon? - kérde az anya.

- Mert jót tettem.

- Hogyan?

- Elmondom, de ne vegyétek dicsekedésnek. Másnak nem mondanám el senkinek a világon, de kegyelmeteknek elmondhatom. Ismerik úgy-e a sánta Jánoskát, a disznópásztor fiacskáját.

- Nos?

- A Szamos partján őrizte a hosszú fülű mangalicákat. Nagyon szelíd fiú és igen alázatos. Őt a többi fiúk csúfolják, mert sánta és nem tud olyan jól árkot ugrani, mint ők. Azok nagyon durva fiúk. A sánta Jánoska a Szamos partján őrizte a mangalicákat. A többi fiúk reá uszították a Marost, azt a mérges kutyát. A kutya megriasztotta a disznókat, a disznók szerte-szét futottak. Egyik egyenesen a Szamos felé futott s a meredek partról beleesett a Szamosba. Jánoska nagyon megijedt, félt, hogy az apja megöli a disznó miatt, ő is beleugrott a Szamosba a disznó után, hogy kihúzza. Épen akkor érkeztem oda. Hallottam, hogy a kamasz fiúk röhögnek, kiabálnak, biztatták Jánoskát, hogy húzza ki a disznót, mert különben vége lesz neki... Én leugrottam a lóról, bele a Szamosba ruhástól és kihúztam szegény Jánoskát.

A disznó odaveszett de Jánoska kiszabadult... Aztán...

- Mi történt aztán? - kérdezte ragyogó arcczal az apa.

- Aztán az történt, hogy kezembe kaptam a korbácsomat és a röhögő kanászfíúkat jól elkorbácsoltam. Jól tettem, édes apám?

- Ide a kezedet, fiam, hogy megszorítsam.

- És a disznóért nem haragszol Jánoskára?... Nem oka...

- Nem haragszom. Tudd meg, hogy te igen szép és dicséretes dolgot cselekedtél, fiam. Egy sánta kanászfiú életeért kockára ttedd a magadét... Ez nemes cselekedet volt tőled.

- Édes apám, úgy tanultam Pataki bácsitól, hogy minden ember egyforma. A végtelen jóságú Isten védi a fűszálat, védi a legerősebb tölgyet. Meghal a koldus, de meghal a leghatalmasabb király is. Így tanultam...

- És jól tanultad! - végezte be megilletődéssel az apa.

Ebben a magasztos érzelemben eltörpült előtte az ő megcsúfoltatása.

Ha az ő büszkeségét ellenségei meg is alázták, de meg nem keseríthetik legnagyobb gyönyörűségét: az apai büszkeséget.

XXII.

A VASEMBER HALÁLOS ÁGYÁN.

Kőszirtek szétmállanak, elfogy életereje az erdők legbüszkébb fáinak, melyek századok viharaival megmérkőztek - a miképen elsárgul és lehull a kikeletkor hajtó lombnak gyöngye levele és összezsugorodik a fűszál. Minden mulandó a világon.

Lám az az érczből való ember is, kinek az élete szakadatlan láncolata volt a legnagyobb küzdelemnek, ki a szenvedéssel oly makacsul dacolt, aki próbára tette erejét, hogy mások a csodával határosnak tartották: lám ott fekszik halálos ágyán Wesselényi Miklós is.

Ha más idők gyermeke volna, más, harcos időknek a gyermeke, úgy halt volna meg, mint egy rettenetes hős. Gyilkos golyó furódott volna félelmet nem ismerő szívébe, vagy elsőpri ágyú mérges tüze, oldalát megnyitja egy őrzetlen pillanatban éles vasa az ellenséges kardnak...

Igy sorvasztó láz támadta meg, mely lopva furakodik az emberi testbe, úgy emészti azt, mint az erős fát a benne rejtőző apró férgek.

Mióta azt a nagy sebet ütötték ellenségei és volt barátainak hálátlansága, azóta nem hagyta el Zsibót.

A félelmes báró atyja lett jobbágyainak.

Nem azért bánt velök ily jóságosan, hogy holta után jó emlékezete maradjon fenn, így kívánta az ő nemes szíve.

Legutóbb is a kastély kertjében temettette el hű szolgáját, Gáspárt, kit magával hozott Galicziából, s azóta udvarában tartotta.

Akkor hült meg, mikor a haldokló szolgálta kérette magához egy fájdalmas, búcsúvevő pillanásra.

- Jóságos báró úr, köszönöm irántam való jóságát - mondta az öreg sírva. - Megfizeti azt a jó Isten, én már nem, ezen a földön. Ha a más világon egy hűséges szolgára volna szüksége, szólítson oda engemet.

- Ott, Gáspár, te nem leszel szolgálta és nem leszek úr...!

Mikor a temetésnél sírjáig kísérte a koporsót, levette a sipkáját, megadta a hű szolgálta hült tetemének a tiszteletet...

Nem sokára érezte, hogy vele is történt valami.

Teljes életében irtózott az ágyban fekvő betegségtől. Inkább eltagadta és úgy szenvedte végig, most már nem tehetette. Belehúzódott a láz a csontjaiba. Egész teste égett, nem tudta megmozdítani a lábát.

Hetekig ápolta az ő drága hitvese.

- Múló baj, lelkem uram. Azért tudósok a doktorok, hogy elüzzék ezt a nyavalyát...

- Nem bizom az emberi tudományban olyan vakon. Ha a természet nem segít rajtam, nem segít az emberi tudomány sem. Ha úgy rendelte a jó Isten, hogy meghaljak, miért tusakodnám ellene. Én ember ellen sokszor küzdöttem, de Istennel perbe nem szállottam soha. Te vagy, lelkem Ilonám, a bizonyosságom.

Hallgatta a hű feleség ezeket a vigasztalás nélkül való szavakat, de ő nem akarta, nem tudta elhinni, hogy igaza legyen férjének.

Hivatta messze földről titokban az orvosokat, ígért nekik mesés jutalmakat, ha megmentik a bárót.

Wesselényi csendesesen meghallgatta az orvosok véleményét, rázta a fejét biztatásaikra.

- Miért nem valljátok meg, jó emberek, hogy nagyon véges a ti tudásotok? Miért áltattok engemet?

A fia órákig ült apja ágya mellett. Beszélgetett vele, olvasott neki. És ilyenkor az apa bölcs tanácsokkal érlelte egyetlen, drága gyermekének az elméjét.

- Fiam, két út áll előtted az életben. Élhetsz úgy, mint Zsibó ura, kényelemben, pompában. Keresheted az örömeket, vig czimborák mindig akadnak, kik segítenek téged abban, hogy borodat megidd, pénzedet szétszórd. Meg fognak azok dicsérni téged is, lovoidat is, vendégszerető házatad is. Eltöltheted az életet vidáman és léhán, sok örömmel és semmi haszonnal. Ez az egyik út, mely előtted áll. Apád egy ideig ezen az úton haladt és nagyon rosszúl cselekedte... A másik út a becsületes, hazafias munkának az útja. Dolgoznod kell magadért, dolgoznod kell a hazáért, jól megérts engem, nem szónokolnod és dicsekedned, mint legtöbben cselekszik, hanem dolgoznod. Azt ne várd, hogy az emberek azért téged megjutalmazzanak, egyedüli jutalmad az lesz, hogy a lelkiismereted tiszta lesz és a szivedben lakozó kis bíró ezt dobogja:

- Én veled meg vagyok elégedve!

- Fiam, érzem, hogy nagy idők következnek hazánkra. Nemcsak Erdélyre, hanem Magyarországra is, mert csak akkor lesz boldog Erdély, ha ismét egyesül az anyaországgal... én azt a nagy időt nem érem meg, de te akkor már férfiúként - úgy akarom, hogy a legbuzgóbbak között munkálkodjál. Rólam sokat fognak beszélni az ellenségeim és barátaim. Hidd el, amit mondanak, de érezned kell, hogy tégedet igen nagyon szerettelek. Én nem minden embert tudtam szeretni, kívánom, hogy te többet szeress és több okod legyen, hogy szerethesd. Légy erős a becsületes harcban, légy igazságos és törhetetlen szavad mellett, légy tetőtől talpig magyar! Fogadd meg, hogy ezeket az intelmeket a szivedbe vésed és ott megtartod.

A gyermek szeme megtelt fájdalmas könnyel, háborgott szive, arcza sápadt volt, de azért a hangja nem reszketett, mig mondta ég felé emelve eskütevő jobbját:

- A jó Isten engem úgy segítjen...

- Csókolj meg, Miklós!... Ne, ne a kezemet csak, csókold meg az arczomat...

- Azt nem is mondom, hogy anyádat úgy tiszteld, úgy imádd, mintha a gondviselő Isten küldte volna melléd gyámolodúl. Jusson gyakran eszedbe, hogy ő apádnak utolsó perczéig tündére volt, hogy őt apád nemcsak szerette, hanem rettegve tisztelte is... El ne felejtsd soha, légy majdan te az ő gyámola, s ha az lehetsz, ne keress ennél nagyobb boldogságot...

Mikor a zsibói úrasszony belépett, mosolyogva fogadta a haldoklót.

- Szenvedsz-e, lelkem uram?

- Nem szenvedek. Jer, tedd a kezedet a homlokomra, most tedd a szájamra!... Ül le te is, hadd legyünk együtt mind a hárman. Mondd meg később a lovászmesternek, hogy kiméletesen bánják az öreg Filozóffal... Simogassátok meg helyettem, ha majd én is utána nézek... Menjetek, lelkeim és feküdjetek le, késő az idő... Nekem már nincs semmi bajom!

A gyermek kezét csókolt apjának és szomorúan a szobájába ment.

A hű feleség leborúlt az ágyra és megeredtek hosszú ideig visszatartott könnyei:

- Miklós... Miklós!

- Téged... te jó, te hű, te szent! - áldjon meg az Isten!...

A vasembernek több szava nem volt a földi életben.

*

Költők dicsőítették, az ország elsiratta, emlékéit azonban föltámasztá, dicsőségét tetézte fia - a vasember fia.